

Hiba ТЫДНЁВІК БЕЛАРУСАЎ У ПОЛЬШЧЫ

http://niva.iig.pl redakcja@niva.iig.pl

№ 42 (2579) Год L

Беласток, 16 кастрычніка 2005 г.

Цана 2,00 зл.

2

Xоць шмат пытанняў застаецца, а нават іх прыбывае, завяршаецца пракурорскі разбор у справе пабояў маладых жыхароў Мілейчыч (было прыменена ружжо). Ахвяры сцвярджаюць, што адным з бандытаў быў палітцыянт...

Пракуратура ў Седльцах паставіла ў палове мінулага тыдня абвінавачанні аднаму з падазроных у пабоях маладых мілейчукоў у адпачынковым цэнтры ў Сэрпэліцах. Не прымяніла, аднак, у адносінах да яго ніякага засцерагальнага сродка.

Аб справе пісалі мы ўжо два разы. Узбударажыла яна жыхароў Мілейчыч. Прыгадваем. 29 ліпеня дзевяць маладых мужчын ва ўзросце паміж дваццатым і трыццатым годам жыцця з гэтай мясцовасці выбраліся на другі бок Буга ў адпачынковы цэнтр "Партнёр" (гэта ўжо Мазавецкае ваяводства). Познім вечарам некалькі з іх выйшла па-за тэрыторыю асяродка ў пошуках дыскатэкі. Не знайшоўшы яе, вярталіся, а тады ў фортцы заатакавалі іх трох рослых мужчын больш-менш іхнага ўзросту. Пасля зачопак тыя сталі іх біць рукамі і бейсбольнымі палкамі. Адзін прыклаў да жывата хлопца з Мілейчыч ружжо. Калі заатакаваныя сталі ўцякаць, у іх бок стралялі. Схаваўшыся ў доміку, хлопцы пазванілі па скорую дапамогу. Забрала яна тады двух найбольш пацярпеўшых. Толькі тады адзін з хлопцаў убачыў, што ў яго на жываце агнястрэльная рана. Пасля прыезду на месца паліцыі з камендатуры ў Лосіцах, ахвяры са здзіўленнем заўважылі, што разам з двума паліцыянтамі ў форме з'явілася двух цывільных; у адным з іх хлопец пазнаў бандыта, які прыкладваў яму ружжо да жывата. Як казалі "Ніве" пацярпеўшыя, у час допытаў у "Партнёры" адразу пасля інцыдэнту прымалі ўдзел абодва цывільныя. Што цікавае, лосіцкая паліцыя пачала шукаць гільзы ад патронаў толькі праз шэсць дзён.

Між іншым, пасля нашай першай публікацыі Мацея Халадоўскага, з "Нівай" тое ж, што шмат раней пракуратура ў Седльцах вырашыла гаварыў Тадэвуш Качмарэк, прэс-інадхіліць ад справы паліцыю ў Лосіцах. Датычыла гэта справы ўдзелу ў здарэнні паліцыянта. Такое меркаванне мелі ахвяры. Пракуратура пацвердзіла факт прымянення ружжа. Доказам на гэта была хоць бы перадрукаваная намі судова-лекарская кансультацыя падстрэленага. Найцяжэй пацярпеўшы, збіты рукамі і бейсбольнай палкай хлопец месяц таму быў перавезены на аддзел рэабілітацыі шпіталя імя Е. Снядэцкага ў Беластоку. У пятніцу яго выпісалі, праўдападобна, аднак, часова. Перад выхадам з бальніцы не валодаў ён левым бокам цела і з цяжкасцю гаварыў. Ягоная сяброўка, якая паходзіць таксама з Мілейчыч, казала, што два дні раней наведала яго сядлецкая пракурор Лідзія Бэм, якая вядзе допыты ў гэтай справе:

Найцяжэй пацярпеўшы, збіты рукамі і бейсбольнай палкай хлопец месяц таму быў перавезены на аддзел рэабілітацыі шпіталя імя Е. Снядэцкага ў Беластоку

Б'юць нашы

— Спыталася ў яго, ці памятае штосьці з таго здарэння. Адказаў, што не. Пасля спыталася, ці памятае дату свайго нараджэння. Адказаў, што так, і назваў дату. Пабыла мінут дзесяць і паехала.

Назіраючы за справай шэф сядлецкай Раённай пракуратуры заявіў, што ягоная ўстанова паўтарыла паліцыйныя дзеянні. Значыць, таксама, мабыць, шукала гільзаў, адно што ўжо не пасля шасці дзён, а пасля пару тыдняў. Занялася таксама дапушчэннем наконт удзелу паліцыянта.

Пракурор паўтарыў у размове фарматар, які назіраў за следствам лосіцкай паліцыі ад ваяводскай камендатуры ў Радаме:

- Сведка выказаў меркаванне, што прад'яўленая асоба гэта быццам бы паліцыянт. Не быў у гэтым абсалютна ўпэўнены. Не можам, значыць, з поўным перакананнем пацвердзіць гэты матыў справы.
- Праз столькі тыдняў кожны можа мець нейкія сумненні, — сцвярджае адзін з удзельнікаў экскурсіі ў Сэрпэліцы.

Застаецца быць тайнай пракуратуры ці выканала яна іншыя дзеянні, якія далі б магчымасць пацвердзіць ці адмовіць паліцыйны матыў.

Ні паліцыя, ні пракуратура не хочуць сказаць, на якім прынцыпе і хто быў назначаны для канфрантацыі з пацярпеўшым. Пракурор Вянцкевіч з гонарам, аднак, заявіў, што пастаўлены ўжо першыя абвінавачанні:

- Мы дапыталі ўжо падазронага аб удзеле ў злачынстве, якое датычыць фрагменту ўсяе справы. Пастаўлены абвінавачванні. Не прызнаўся ён да віны. Гэта жыхар Седльцаў. Пакуль што, не магу аб ім больш нічога сказаць.
- Ці пракуратура ведае ўжо іншых падазроных? — дапытваліся мы.
 - He.
- Ці пракуратура ў адносінах да таго падазронага прымяніла нейкія засцерагальныя сродкі, напрыклад, часовы арышт?
- Не, ніякіх сродкаў мы не прымянілі.
- Паколькі падазроны з'яўляецца жыхарам Седльцаў, ці можна гаварыць аб удзеле ў інцыдэнце сядлецкай мафіі, аб чым гавораць не толькі пацярпеўшыя?
 - Абсалютна не!

У справе пабояў і страляніны ў Сэрпэліцах стаіць яшчэ шмат пытанняў, а нават разам з завяршаючымся пракурорскім разборам з'яўляецца іх яшчэ больш. Наводзяць сумненні хоць бы паліцыйны і мафіёзны матывы, якім пракурор пярэчыць, хоць прызнаецца, што не былі вызначаны — апроч аднаго — усе падазроныя. Здзіўляць могуць таксама паводзіны пракурор Бэм, якая, здаецца, патрактавала дапытванага ў беластоцкім шпіталі абы збыць.

Раіна Стэфанчук

Мучаць выбарамі

Яўген Вапа

Платанічная зачараванасць беларускага электарату ўсмешкай і стройнасцю Владзімежа Цімашэвіча трывала шаснаццаць гадоў. Раптоўна, зыходзячы з палітычнай сцэны, нанёс ён такі ўдар па сваіх выбаршчыках, цярпенні якіх можна параўнаць з пакутамі здраджаных герояў тэлесерыялаў пра нешчаслівае каханне. Для такой палітычнай здрады няма прабачэння...

I будуць выбары

Мацей Халадоўскі

Цяжка не пагадзіцца з дэпутатам Яўгенам Чыквіным, які гаварыў "Ніве", што пры кансалідацыі беларускага асяроддзя можа яно праз год у самаўрадавых выбарах увесці ў ваяводскі сеймік чатырох, а нават і пяцёх сваіх прадстаўнікоў...

Памідоры, памідоры

Аляксей Мароз

Ю. Петручук: Я яшчэ не выступаў за еўрасаюзнай дапамогай на інвестыцыі і разлічваю толькі на ўласныя грошы. Уваход Польшчы ў Еўрасаюз не палепшыў умоў прадукцыі агародніны, а вялікія магазіны прапануюць пакупнікам танную імпартную агародніну...

Сяргей Чыгрын

Дзякуючы карціне Дзмітрыя Лявіцкага, беларусы могуць сёння пазнаёміцца з вобразам той жанчыны, якая ў свой час спявала на сцэнах слонімскага тэатра Міхала Казіміра Агінскага і гродзенскага тэатра Антонія Тызенгаўза. А яшчэ гэтая прыдворная і таленавітая дама, куртызанка і авантурыстка вельмі любіла мужчын, асабліва таленавітых і багатых...

Беларускія спартсмены 🖝 10

Уладзімір Хільмановіч

У 1980 годзе настаў зорны час Уладзіміра Парфяновіча, які выйграў ажно тры розныя дыстанцыі на байдарцы. Цяпер Парфяновіч вядомы беларускі апазіцыйны палітык, што з былымі спартоўцамі, звычайна аблашчанымі дзяржавай, здараецца даволі рэдка...

Bayĸi

11

Міхал Мінцэвіч

У мінулых гадах Міністэрства аховы асяроддзя дазваляла адстрэліць нават па восем ваўкоў, але паляўнічым не ўдалося ўпаляваць ніводнага. Чаму? Бо воўк з'яўляецца вельмі асцярожным звяром, чуе чалавека з адлегласці 2,5 км...

Выбарчыя ўсмешкі

За намі выбары, перад намі выбары. Польскі палітычны свет знаходзіцца зараз у моманце эмацыянальнага піку. А людзям хочацца проста жыць і яшчэ выжываць.

Шпацыруючы па Беластоку ў божую нядзельку, зразумела, калі я ўжо выканаў свой грамадзянскі абавязак і апусціў выбарчы білет у скрынку, у цэнтры горада ў некалькіх крамах завіхаліся рабочыя, якія рамантавалі памяшканні. Цікава, што ніхто не падыходзіў да іх са словамі спачування ці заклікам: "Не працуйце ў святочны дзень, не давайцеся скарыстоўвацца сваім шэфам!". Затое пачуў я як дзве жанчыны сталага ўзросту ўздыхнулі $a\partial$ душы: "Во якія працавітыя і $\ \kappa$ емлівыя мужыкі. Чаму ж то нашы мужчыны не ў змозе знайсці сабе дадатковую працу ў выхадныя". Высновы з вышэйсказанага могуць быць наогул дзве: першая, якая прыходзіць адразу на думку, што праца і яе пошукі гэта самая найважнейшая праблема нашага грамадства; другая выснова звязаная, мабыць, са зменамі ў грамадска-сямейных дачыненнях, калі сфрустравана-феміністычныя жанчыны ролю мужчын найахвотней звялі б толькі да абавязку труценяў. А карыстацца прыемнасцямі зямнога жыцця адводзіцца толькі быццам бы слабому полу. Цікавае, што ў апытаннях праведзеных у час першага тура прэзідэнцкіх выбараў, жаночаму электарату даспадобы і Туск, і Качынскі. І калі ў час тэлевізійнага выбарчага вечара журналісты стараліся ад абодвух лідэраў прэзідэнцкіх гонак даведацца, якім чынам будуць яны заахвочваць выбаршчыкаў да ўдзелу ў другім туры, тыя ў адказ безупынна ўсміхаліся. Мабыць, з надзеяй, што праз два тыдні большасць жанчын, якім даспадобы залётныя ўсмешкі палітычных тузоў, ідучы на выбары, адцягнуць сваіх мужыкоў ад тэлевізійнага пульта і выгаднай канапы і завядуць іх на выбарчыя ўчасткі.

Зусім якасна новая сітуацыя ўзнікае і на нашым беларускім панадворку. Платанічная зачараванасць беларускага электарату ўсмешкай і стройнасцю Владзімежа Цімашэвіча трывала шаснаццаць гадоў. Раптоўна, зыхо-

дзячы з палітычнай сцэны, нанёс ён такі ўдар па сваіх выбаршчыках, цярпенні якіх можна параўнаць з пакутамі здраджаных герояў тэлесерыялаў пра нешчаслівае каханне. Для такой палітычнай здрады няма прабачэння. Калі ў час выбарчага вечара ў тэлестудыі TVN 24 хтосьці ўспомніў былога мастадонта польскай палітыкі, вядучая хутка спыніла выступоўца, сказаўшы: "Цімашэвіч гэта ўжо прагісторыя".

Асірацелы беларускі выбаршчык у такой сітуацыі свае надзеі і спадзяванні павярнуў у бок Анджэя Лепэра — чалавека вясковага паходжання. Не без значэння тут факт, што лідэр Самаабароны патрапіў не адзін раз вывесці людзей на вуліцы і дарогі ў змаганні за сваё. Нашым людзям было гэта даспадобы. Генетычны пераказ нашых дзядоў і прадзедаў, якія змагаліся ў міжваенны перыяд у Грамадзе і КПЗБ за зямлю супраць паноў і багатых, даспадобы іхнім нашчадкам у выглядзе Самаабароны. Таму няма чаму здзіўляцца, што Лепэр аказаўся абсалютным пераможцам у Гайнаўскім павеце, дзе атрымаў звыш 60% галасоў. На другім месцы апынуўся Туск з амаль 17-працэнтнай падтрымкай. У Чыжоўскай гміне лідэр Самаабароны атрымаў 81% падтрымкі. Крышку менш у Дубічах-Царкоўных — пад 78% і Гайнаўскай вясковай гміне каля 75%. У агульным, аднак, трэба памятаць, што выбарчая яўка ў Гайнаўскім павеце ў сярэднім была ніжэй на 10% чымсьці ў маштабе краіны, і не перавысіла 40%. Калі глянуць і на тое, што нашы гміны дэмаграфічна апусцелыя, то ў практычным пераліку на рэальныя галасы ў маштабе ваяводства Лепэр не змог апярэдзіць Туска і Качынскага. Ці Самаабарона пяройме ад СЛД галасы ў беларускай частцы Падляшша — пытанне адкрытае і нявырашанае. Думаю, што ў наступным годзе самаўрадавыя выбары і абавязковы старт у іх Беларускага выбарчага камітэта ў нечым прынясуць адказ. Ад нас саміх толькі залежыць ці мы захочам самастойна выйграваць ці выступаць надалей у якасці выбарчага мяса. На фоне палітычнай раздвоенасці польскага электарату і слабасці левых, беларускае самаўрадавае прадстаўніцтва на ўсіх узроўнях можа стаць трывалым фактарам палітычнай рэчаіснасці Падляшскага ваяводства.

Яўген Вапа

Не шкадуйце сябе

Пасля пахавання Зміцера Кісяля і грамадзянскіх памінак адзін з сябраў па беларускім палітычным руху глыбокадумна заўважыў: "Трэба ся-

бе шкадаваць!" Пастава асабіста для мяне больш чым спрэчная. Канешне, гутарка не пра тое, каб свядома нішчыць сваё здароўе. Але дзе тая індывідуальная мяжа "самаашчаднасці", хто яе можа вызначыць і ўсталяваць? Ёсць людзі, якія настолькі дбаюць пра сваё фізічнае і псіхалагічнае здароўе, што пальцам лішні раз не паварушаць. Што ім нейкая наўкольная бяда ці няшчасце бліжняга — галоўнае свой спакойны асабісты стан. Безумоўна, кожнаму Бог даў розную фізічную моц і свой наканаваны лёс. Ды клапаціцца чалавек мусіць найперш пра тое, каб не ўкрыўдзіць іншых, а таксама захоўваць годнасць. Праблема асабістага здароўя мусіць адыходзіць на другі план. Дакладней, людзі з "палымяным" сэрцам папросту не задумваюцца пра свой лад жыцця ў сэнсе сну, харчавання, перапынкаў на аднаўленне. Добра, калі нейкай асобе валявымі высілкамі ўдаецца ўсталяваць асабісты рэжым працы і адпачынку. Але кепска, калі ён становіцца важнейшай мэтай, прадметам персанальнага гонару. Ёсць такія дбайныя рацыяналісты. І калі даводзіцца чуць, як хтосьці з мужчын разважае ў стылі "трэба гэта есці, яно вельмі карысна для арганізма, а вось гэтага не трэба, бо яно шкодзіць", агортвае раздражненне, бо ад такіх разлікаў патыхае нечым немужчынскім, а асобы гэтыя з матэматычнай дакладнасцю могуць даць гатовыя фізіялагічныя адказы на ўсе пытанні — ад ліку калорый у хлебе да колькасці нервовых клетак, якія згараюць падчас аднаго дня выбарчай кампаніі.

Усе людскія здабыткі ўгрунтаваныя на ахвярнасці ў дачыненні да іншых, адданасці чалавека справе. Усе духоўныя скарбы— заслуга рамантыкаў. Калі чалавек пачынае свядома ашчаджаць сілы, ён

сканчаецца як альтруіст і рамантык. І менавіта з ліку цвярозых рэалістаў вырастаюць здраднікі і мярзотнікі.

Усе заваёвы беларускага руху трымаліся і трымаюцца на летуценніках і рамантыках. Такіх як Мікола Ермаловіч і Міхась Ткачоў, Зянон Пазьняк і Алесь Белакоз. А колькі было і ёсць малавядомых рупліўцаў беларушчыны, якія аддаюць без шкадавання ўсе сілы нацыянальнаму адраджэнню! Яны не могуць жыць інакш, ашчаджаць сябе "на заўтра". І многія літаральна "згараюць".

Той жа Зміцер Кісель быў няпростым чалавекам, з рознымі праявамі характару. Зрэшты, як і кожны з нас. Аднак, нягледзячы на свой асабісты надлом (які быў, хутчэй усяго, вынікам нашай нацыянальнай грамадскай бяды), застаўся верным справе беларускага адраджэння, за якое шчыра хварэў душой. Не губляў сваіх поглядаў і пазіцый, сімвалічна, што свой апошні публіцыстычны артыкул пісаў пра бел-чырвона-белы сцяг. І галоўнае — не "скурвіўся" (няхай даруе мне пурытанскі чытач, але гэтае слоўца тут якраз да месца), як многія з добрапрыстойных знешне, пад гальштукамі, хціўцаў і крывадушных пярэвяратняў.

З беларускіх рамантыкаў часта смяюцца тыя, што лічаць сябе рэалістамі. Але насамрэч вартыя жалю і шчырага шкадавання беларускія апазіцыйныя палітыкі, якія збіраюцца перамагаць дыктатарскі рэжым з дапамогай усялякіх сілаў, у тым ліку расійскіх. Яны настолькі заслепленыя сваім прагматызмам, што не разумеюць відавочных рэчаў — як толькі Беларусь паглыне (не дай Бог!) расійскі капітал, на нашу палітычную прастору хлынуць і розных шавіністычных адценняў (у дачыненні да нас яны адной масці) расійскія палітыкі — усе гэтыя "селязнёвы" ды "бабурыны". А мясцовым лібералам будзе адведзена роля толькі хлопчыкаў-"шасцёрак". Але сёння яны гэтага асэнсаваць папросту не могуць. Таму і выступаюць толькі супраць Лукашэнкі, а не за Беларусь. Таму ніколі прагматыкі і не здабудуць сапраўднай незалежнасці для нашай краіны...

У кожнага з нас так мала блізкіх людзей, надзейных і верных сяброў. Таму давайце іх берагчы і шанаваць. І не шкадуйце сябе!

Уладзімір Хільмановіч (Гродна)

Вачыма еўрапейца

Час кансалідацыі

Цяжка не пагадзіцца з дэпутатам
Яўгенам Чыквіным,
які гаварыў "Ніве",
што пры кансалідацыі беларускага асяроддзя можа яно праз
год у самаўрадавых
выбарах увесці ў ваяводскі сеймік чаты-

рох, а нават і пяцёх сваіх прадстаўнікоў. Пацвярджаюць гэта дэталёвыя вынікі парламенцкіх выбараў, апублікаваныя Дзяржаўнай выбарчай камісіяй. Аж каля 33,5% галасоў, якія былі аддадзены на спісак СЛД у рэгіёне былі якраз на Яўгена Чыквіна. І слушна меркаваў шэф "Нівы" Яўген Вапа, што хітрая ідэя лідэра падляшскага СЛД і ягонага рэгіянальнага спіска ваяводы Марка

Стшалінскага, каб памясціць на ім як найбольш праваслаўных і здабыць больш галасоў чым Чыквін, не ўдалася яму. Дэпутат Чыквін базаваў у-кампаніі на ўсіх сваіх дасягненнях у парламенце, а асабліва на фарсіраванні закону аб нацыянальных меншасиях і рэгіянальнай мове і раней аб адносінах дзяржавы да Праваслаўнай царквы ў Польшчы. Індывідуальныя вынікі двух апошніх кандыдатаў Саюза, якія выводзяцца з беларускага (праваслаўнага) асяроддзя, не былі ашаламляльныя. Падляшскага віцэваяводу Ежы Паўяновіча падтрымала 2 149 асоб. Здзіўляюча нізкі вынік атрымаў старшыня Беларускага грамадска-культурнага таварыства Ян Сычэўскі. Аддалі на яго галасы 2 172 выбаршчыкі, што складае трохі больш за 5% галасоў на спісак СЛД. Канчаткова, значыць, пацвердзілася, што старшыня Сычэўскі меў шанцы ўвайсці ў Сейм выключна пры падтрымцы, "за спіною" Владзімежа Цімашэвіча, як было ў яго выпадку ў час выбараў (так было і з Сяргем Плевам) 1997 года. Сёлета дайшла да таго нізкая каціроўка Саюза, звязаная са шматлікімі афёрамі, якія з-за яго мелі месца ў апошнія чатыры гады, а і, напрыклад, супярэчлівыя пралукашэнкаўскія выказванні самога старшыні, члена Падляшскай управы.

Вельмі нізкі вынік атрымаўся ў былога старшыні Галоўнай рады Беларускага дэмакратычнага аб'яднання ў Польшчы Пятра Крука, які балатаваўся з далёкага, дзесятага месца падляшскай Сацыял-дэмакратыі польскай. Здабыў ён толькі 195 прыхільнікаў (1,5% са спіска). Але і ягоная кампанія была, мабыць, з-за фінансавых прычын — сціплая. Прынамсі ў параўнанні з лідэркай таго спіска, дэпутаткай Барбарай Цірук. Значыць, без банераў ці тэлевізійных рэкламных ролікаў. Дарэчы, калі б нават Пятро Крук сабраў нават і больш галасоў, і так не ўвайшоў бы ў Сейм, паколькі партыя, з якое балатаваўся, не перасягнула патрэбнага пяціпрацэнтнага выбарчага парога. Крыху больш галасоў, хоць замала на тое, каб заняць дэпутацкае крэсла, здабыў Мікола Яноўскі з ПСЛ (851). Аб поспеху можа гаварыць Марк Масальскі, беластоцкі

радны і шэф Праваслаўнага асяродка міласэрнасці "Элеос". І хоць ягоная групоўка, з якое балатаваўся, — Demokraci.pl — не дасягнула выбарчага парога — то падтрымка 2 205 выбаршчыкаў несумненна можа яго ўзняць. Гэта было больш за 45% галасоў аддадзеных на гэты спісак у рэгіёне. Аднак, ужо сам старт Марка Масальскага з гэтага спіска ў Беластоку і ўвогуле на Падляшшы ў прынцыпе быў безвыніковы. Гэтая т.зв. інтэлігенцкая партыя, наследніца Уніі вольнасці, ніколі ў рэгіёне не карысталася вялікай папулярнасцю, асабліва калі грамадскія погляды паддаваліся радыкалізацыі, якой Demokraci.pl і (раней УВ) былі праціўнікамі.

Урэшце, найбольшы пераможца, прынамсі калі гаворка аб ліку здабытых галасоў — незалежны беларускі кандыдат на сенатара Уладзіслаў Праховіч. Здабыў ён імпазантны вынік: 18 797 галасоў. На жаль, каб стаць адным з трох прэтэндэнтаў у Сенат з Падляшша, трэба было падтрымкі прынамсі 70 тысяч выбаршчыкаў.

Мацей Халадоўскі

З гаспадаркі не збагацееш

Размова з Мікалаем КІРЫЛЮКОМ, солтысам вёскі Кнаразы ў Бельскай гміне.

- Колькі часу Вы ўжо солтысам?
- Тры гады першы тэрмін, а радным Гміннай рады — сем другі тэрмін.
- Значыць, добра разбіраецеся ў мясцовых справах. Як жывецца вашым людзям?
- Вельмі дрэнна. Даплаты не ўнеслі нічога станоўчага. У мінулым годзе плацілі па 503 зл. да гектара, а сёлета мае быць па 492, бо еўра ўпала. Напалову ўпала цана збожжа: за пшаніцу плацілі па 700 злотаў за тону, а цяпер каля трохсот. Як толькі ўвялі аплаты, на сем грошаў за літр упала цана малака. Забралі таксама даплаты да паліва.
- Пасля змены грамадскага строю ў краіне наступіла расслаенне: адны збагацелі, іншыя збяднелі. Ці ў вашай вёсцы таксама пайшоў гэты працэс?
- У нас усе збяднелі! Калі камусь раней было добра, то і цяпер яму лепш. Але ўжо ніхто трактара ў нас не купіць, дабіваем старыя машыны. Ёсць некалькі багацейшых гаспадароў: у аднаго бацькі высокую пенсію атрымліваюць, адзін мае тартак і з яго даход някепскі. І яшчэ адзін мае тартак, але з самой гаспадаркі ніхто не збагацеў. Ёсць адзін малады, яму яшчэ хіба няма трыццаці, ён гаспадарку раскруціў, быдла набраў, можа і ў крэдыты ўлез. А як цяпер крэдыт возьмеш, то пасля будзеш працаваць задарма.
- У якім напрамку кіруецца вытворчасць мясцовых гаспадароў?

- Амаль усе ставяць націск на

- прадукцыю малака. Толькі той, што мае тартак, вырошчвае збожжа.
- Чым гаспадары кормяць кароў?
- Сенам, сіласамі з травы і кукурузы.
 - $oldsymbol{A}$ бручка, буракі?
- Гэтым не, бо караняплоды прапаёмкія.
- То што людзі вырошчваюць на полі?
- Як мы перастанем абрабляць поле, то пасля яно хіба зарасце бярэзінай. Яшчэ да гэтага часу калі хто ўсяго свайго не абрабляў, то хто у адсеках, якія задавальняюць веіншы засяваў. А цяпер паўсюдна кажуць, што абсеюць толькі палову поля, бо і з паловы збожжа хопіць каб змалоць на асыпку каровам, курам ці індыкам, а прадаваць не аплаціцца. Вось гаспадар у Белай засеяў сем гектараў аўса дзеля даплат 1 ен да гэтай пары стаіць; прасіў ён сялян, каб мо хто забраў яго сабе, але нікому ён непатрэбны. Кукурузу сеюць па гектарыдва; адзін пасеяў дзесяць гектараў, але ў засуху яна высахла, мо толькі з двух збярэ. Яшчэ пасля збожжа сеюць гарчыцу: адны прыворваюць яе дзеля ўгнаення, іншыя спасваюць каровамі.
 - А сеянкі не сеюць?
- На палях не. У нас недалёка многа лугоў і паш над Арлянкай. Пасля іх меліярацыі, якая адбылася паралельна з будовай Семяноўскага вадасховішча, зялёныя ўгоддзі нашы гаспадары абсеялі сеянкай і яна трымаецца дагэтуль.
- Вы згадалі пра індыкоў, якіх відаць на шматлікіх кнаразоўскіх панадворках.

М. Кірылюк: У Храбалах філія асяродка здароўя ў Відзьгове, якая працуе ўсе будзённыя дні. Прымае лекар, які тут ужо многа гадоў. Ён усіх ведае, нікуды яму няспешна і бабулькі могуць яму гадзінамі расказваць пра свае хваробы...

- Людзі трымаюць іх на мяса гарадскім дзецям, або на продаж пастаянным кліентам. Шмат хто трымае па 10-15 штук індыкоў, адна гаспадыня мае шэсцьдзесят, і ў нас будзе каля трыццаці. Пенсіянеры гадуюць гусей, у аднае гаспадыні будзе іх каля двухсот штук; прадаюць іх перад Раздвом на рынак.
- Гаварылі мы пра корм жывёле. А як з гноем: ці яго можна ця-
- Дойных кароў мы трымаем тэрынарныя патрабаванні. А маладняк трымаем на гнаі.
- Пра гной я згадваю яшчэ і таму, што перад вашай вёскай бачыў я вялікую сцірту старых цюкоў саломы, і ў лесе з боку Зубава гніе шмат спрэсаваных валкоў. Няма куды дзяваць саломы?
- толькі 5-10 сантыметраў звонку, а ўсярэдзіне салома захоўваецца.

Два гады таму саломы ў нас бракавала, то і людзі крыху пакінулі. А калі яна непатрэбная, то яе камбайн б'е ў полі і яна прыворваецца замест гною. Калісь салому з-пад камбайна палілі, а цяпер гэта небяспечна, бо могуць адабраць даплаты.

– Салому можна спальваць і ў устаноўках хатняга ацяплення; мо хто ў вёсцы так робіць?

- У нашай вёсцы такіх катлоў ніхто яшчэ не мае. Адзін, той што тартак мае, паставіў печ на пілавінне, у якую апал падаецца аўтаматычна. Паліць хто чым можа, вугалю купляюць мала. Найбольш паляць у печах дровамі і торфам. Калісь у нас пераважна торфам палілі, пры Герку гэта перастала аплачвацца, але цяпер зноў людзі сталі вяртацца да торфу. Капаюць яго вясною спецыяльнымі нажамі на - Тыя круглыя цюкі падгніваюць ўчастках між Кнаразамі і Плёскамі, летам сушаць і пад зіму торф

гатовы.

Школа ў Храбалах

- Кнаразы крыху збоку, няма да вёскі асфальту.
- Ужо апрацаваны праект пракладкі асфальту ад Храбалаў да Зубава. Гаспадары скінуліся на гэта па 120 злотаў, даплаціла гміна. Калі б гэта была гмінная дарога, то асфальт можа ўжо быў бы, а павятовыя дарогі робяць там, адкуль павятовае начальства. У Рудцы ксёндз захацеў пакласці асфальт на адну гмінную дарогу, то яе перакваліфікавалі ў павятовую і яго патрабаванне задаволілі.

Наша Гмінная рада прыняла пастанову, што можам дафінансаваць да 15% павятовае інвестыцыі, але не можа гэта быць больш за 5% гміннага бюджэту; можа гэта дасць павету які штуршок.

- Даўно гэтая пастанова пры-
- Яшчэ хіба не будзе года і пакуль з павета на яе водгуку няма. Апрача нашай пад асфальт прадбачаны яшчэ дарогі ў Баньках і Налогах.
- У напрамку якіх інвестыцый Бельская гміна расходуе свой бюджэт?
- Цяпер адбываецца пракладка каналізацыі ў Грабаўцы. На яе запісалася там шэсцьдзесят гаспадароў, але многія ўжо адкідаюцца, бо трэба плаціць, а людзі не маюць грошай. Дагэтуль у гміне сканалізаваны толькі Відава і Парцава.
 - А ў Кнаразах ваду маеце?
- Раней была вада з Плёскаў, з калгаса. Але там была малая гідрафорня і давала забруджаную ваду. Таму да нас пацягнулі водаправод ад Храбалаў, які падае чыстую ваду з Райска. І ў Плёскі той водаправод прадоўжылі, а тамашнюю гідрафорню закрылі.
- У Гміннай радзе Вы кіруеце працай адной камісіі...
- Камісіі асветы і грамадскіх спраў, якая курыруе Гмінны асяродак сацыяльнай дапамогі і тры школы: у Ягуштове, Храбалах і Лубіне-Касцельным. У Храбалах вучыцца семдзесят вучняў і іх лік меншае, у іншых — не. З некаторых вёсак — Дэніскаў, Сакоў, Ступнікаў — вучыцца па адным дзіцяці. З Кнаразоў за дзесяць дзяцей вучыцца ў падставоўцы ў Храбалах і столькі ж у ягуштоўскай гімназіі.
- Дзяцей у вёсках цяпер мала, але астаюцца пажылыя людзі. Якая ім лекарская апека?
- У Храбалах філія асяродка здароўя ў Відзьгове, якая працуе ўсе будзённыя дні. Прымае лекар, які тут ужо многа гадоў. Ен усіх ведае, ні куды яму няспешна і бабулькі могуць яму гадзінамі расказваць пра свае хваробы. Часу хапае, бо прыходзіць да яго мо па пяць хворых у дзень. Жыве ён у будынку асяродка, да якога падключана абаграванне ад школьнай кацельні.
- Мо я пра што не згадваў, пра што Вы хацелі б сказаць?
- Найгорш у нашай вёсцы з дарогамі, асабліва вясною, як пойдзе дождж. Нашай жвіроўцы ўжо за сорак гадоў, слабая яна, асфальт вельмі нам патрэбны! Нядаўна зрабілі нам даязную дарогу на сенажаці, мо з паўтара кіламетра; атрымалі на яе трыццаць пяць тысяч з еўрасаюзных фондаў.
 - Дзякую за размову. Гутарыў Аляксандр Вярыцкі

УЧаромсе

Грамадскасць Чаромхаўскай гміны памяркоўна паставілася да сёлетніх парламенціх выбараў. На 3 131 жыхароў з правам голасу, на выбарчыя ўчасткі з'явілася адно 932 асобы, што складае 29,77%. Найбольш галасавалі на СЛД — 373 галасы, Самаабарону — 144, Права і справядлівасць — 69 і Грамадзянскую платформу — 68. З ліку кандыдатаў у дэпутаты найбольшым даверам чарамшане абдарылі Яўгена Чыквіна — 240 галасоў, затым Ежы Сірака (гайнаўскага віцэ-старосту — 49. Ян Сычэўскі атрымаў 19 галасоў. З ліку кандыдатаў у Сенат перамог Ян Нэтэр (СЛД) — 291 голас, і Уладыслаў Праховіч (незалежны) — 227 галасоў. З кандыдатаў Самаабароны ў Сейм лідэрам аказаўся Мікала Гаўрылюк (58 галасоў), ПіС — Кшыштаф Юргель (36) і Грамадзянскай платформы -Юзэф Пётр Клім (27). Як паказалі вынікі выбараў левыя дэмакраты надалей займаюць пачэснае месца ў чыгуначным асяроддзі.

Чаромхаўскімі хронікамі раней займаўся пакойны Мікалай Кулік з Гміннай управы і працаўнікі цэнтра культуры. Першы дакумент недзе западзеўся, другі застаецца "у рассыпцы". Нядаўна свае думкі на гэты конт выявіў Раман Туркевіч, энтузіяст агратурызму і веласіпедных вандровак.

— Ужо год часу складаю альбом пра Чаромху. Змяшчаю ў ім самыя цікавыя фотаздымкі помнікаў даўніны, сакральных аб'ектаў: цэркваў, крыжоў і могільнікаў, даўнейшай і сённяшняй чыгуначнай тэхнікі, прыгожыя краявіды і г.д.

Вучні Чаромхаўскай гімназіі ўдзельнічалі ў акцыі "Прыбіранне свету". Сабралі сорак восем мяшкоў несартаваных адходаў прыдатных для выкарыстання ў якасці другаснай сыравіны. Вучні Пачатковай школы ў рамках гэтай акцыі займаліся зборкай адходаў 24 верасня ў наваколлі школы і супрацьпажарнага басейна на Каганцы. Сабралі яны шаснаццаць мяшкоў шкла, адзінаццаць мяшкоў макулатуры, пяць мяшкоў металу і пятнаццаць мяшкоў пластмасавых бутэлек і фольгавай упакоўкі. У акцыі ўдзельнічала 150 вучняў.

Старэюцца вёскі. З адыходам старажылаў непазбежна занікае культура ды традыцыя нашых продкаў. Зараз маладыя часта не ведаюць, якімі прыладамі карысталіся бацькі пры вытворчасці, напрыклад, хлеба, масла ды ў сельскай гаспадарцы. У многіх на паддашшы валяюцца памяткі мінулага. У Кузаве можна знайсці яшчэ саламяныя каробкі, у якіх захоўвалі грэчку ці проса, дзежы для хлеба, капанькі, драўляныя ступы, у якіх таўклі куццю. У мяне захаваліся кросны, на якіх ткалі цудоўныя дываны.

Нядаўна аднавясковец Ян Дэнісюк прапанаваў старыя прадметы: "Мо каму спатрэбяцца ў музей, дык калі ласка. Бо шкада іх знішчыць". І я так кажу. Шкада, каб памяткі мінулага беззваротна адышлі з нашай памяці.

Уладзімір Сідарук

Патрэбныя веды і вопыт

Юрый Петручук рады, што купіў камбайн да ўборкі бульбы і цыбулі

Жыхары Гайнаўкі, якія пастаянна ходзяць на рынак за агароднінай, ведаюць Юрыя Петручука. Гайнавяне купляюць у яго памідоры, агуркі, капусту і цыбулю. Іх вырошчванне патрабуе вялікага ўкладу працы, але дае большы прыбытак, чым традыцыйнае збожжа.

На вялікім панадворку ў канцы Курашава сустракаю Юрыя Петручука і яго жонку Галіну ды сына Юрыя. Спадар Петручук два тыдні лі. Зараз намножылася хвароб і без хіміі цяжка вырасціць якасныя памідоры на полі, — тлумачыць спадар Юрый. — Плёнкай сталі мы карыстацца ў канцы васьмідзесятых гадоў. Тады складана было яе раздабыць, куплялі невялікімі кавалкамі, якія трэба было злучаць. Памідораў пад плёнкай не нішчць вецер і дождж. Яны больш бліскучыя і смачнейшыя за традыцыйныя памідоры з градкі.

Ю. Петручук: Каб першыя памідоры далі прыбытак, то кілаграм павінен каштаваць 6-8 злотых. У мінулым годзе ў гайнаўскім маркеце можна было з вясны купіць памідоры за менш чым 2 злотых за кілаграм. Людзі куплялі іх оптам і пасля перапрадавалі на гайнаўскім рынку. Тады мясцовыя агароднікі вымушаны былі панізіць цэны на свае памідоры ажно да коштаў прадукцыі. Можа гэтыя памідоры былі прывезены з далёкіх краін. Аднак, каб памідоры былі добра захаваны падчас транспарту, павінны быць добра забяспечаны. Магчыма, што перад дарогай у Польшчу апрацоўваліся яны нейкімі хімікатамі. Я ўвогуле не спажываю чужых памідораў...

прадаваў агародніну ў Беластоку і таму за памідорамі і яйкамі прыехалі да яго з Гайнаўкі на веласіпедах маці з сынам. Яны пастаянна купляюць у яго агародніну і таму рашылі наведаць яго ў вёсцы.

— Нядаўна купіў я камбайн для ўборкі бульбы і цыбулі. Сёння першы раз мы капалі ім бульбу і бачым, што машына добра спраўляецца. Бульбу трэба будзе яшчэ сартаваць, але гэта не зойме многа часу, — кажа Юрый Петручук. Нядаўна купіў ён вялікі трактар і машыну для сартавання і ачысткі цыбулі. Вырошчванне агародніны, якім мой суразмоўца займаецца з 1982 года, патрабуе пастаянных інвестыцый.

Дом і гаспадарчыя будынкі збудаваў бацька Юрыя — Пётр Петручук. Ён вырошчваў памідоры і агуркі традыцыйна, на градках. Сын рашыў прымяніць новую тэхналогію і стаў прыкрываць агуркі і памідоры плёнкай, каб такім чынам паскорыць працэс вырошчвання і павысіць іх якасць.

— Калі вырошчваннем памідораў займаўся мой бацька, можна было на адкрытым полі, без прымянення складаных сродкаў аховы, атрымаць якасную прадукцыю. Летам ажно чырванела ад памідораў і яны не гні-

Юрый Петручук збудаваў дзве цяпліцы, у якіх вырошчвае агуркі і памідоры. У гэтым годзе пасадзіў ён два гектары бульбы, якую прадаваў ужо з лета. Па адным гектары займалі капуста і сланечнік. На меншых участках растуць фасоля, чырвоныя буракі і пятрушка.

— Каб атрымаўся добры плён, патрэбныя веды і вопыт. Я ўжо 20 гадоў займаюся агародніцтвам. Штогод паяўляюцца новыя праблемы і трэба вучыцца іх пераадольваць. Найбольш неспадзяванак нясуць хваробы, — кажа Юрый Петручук.

Гаспадар з Курашава вырошчвае розныя віды агародніны, бо лічыць, што займаючыся расліннай вытворчасцю цяжка рашыцца на аднароднасць.

— Няма ў нас стабільных цэнаў і пры падпісванні дамоваў цяжка забяспечыць пастаянную пастаўку сельскагаспадарчай прадукцыі. Часта ў нас бываюць неўраджайныя гады. Вялікая прадукцыя спрычыняецца да рэзкага паніжэння цэнаў і тады агародніна становіцца непрыбытковай. Калі я вырошчваю шмат відаў агародніны, то заўсёды частка прадукцыі дае задавальняючы даход. Бывае таксама неўраджай на некаторыя расліны. У гэтым годзе не

пашанцавала мне з морквай. Пасля сяўбы пайшоў вялікі дождж і замуліла зямлю. Пазней была засуха і морква не пусціла парасткаў. Трэба было яе выараць і пасеяць на тым месцы белую і чорную рэпу і пекінскую капусту, — гаворыць Юрый Петручук. — Крыху месца займае ў мяне хрэн. Не рашаюся я на большую яго прадукцыю, бо многа часу займае яго ачыстка.

Мой суразмоўца традыцыйна сее збожжа і садзіць бульбу. Гадуе ён па некалькі кароў, цялят, свіней.

— Са збожжавых найчасцей сею пшаніцу (у гэтым годзе было 4 гектары — А. М.). Не вырошчваю жыта, бо ад яго не было прыбытку, — кажа Юрый Петручук. — Зімой, калі няма ўжо работы з агароднінай, добра выйсці на панадворак і выдаіць некалькі кароў.

Праца з агароднінай у сям'і Петручукоў пачынаецца з лютага. Тады яны пачынаюць вырошчваць у цяпліцах зялёную цыбулю і радыску. У красавіку прадаюць радыску і на яе месцы сеюць агуркі і памідоры. Агуркі найчасцей пачынаюць прадаваць ужо пасля 20 мая, а памідоры пасля 20 чэрвеня.

– Каб першыя памідоры далі прыбытак, то кілаграм павінен каштаваць 6-8 злотых. У мінулым годзе ў гайнаўскім маркеце "Кауфланд" можна было з вясны купіць памідоры за менш чым 2 злотых за кілаграм. Людзі куплялі іх оптам і пасля перапрадавалі на гайнаўскім рынку. Тады мясцовыя агароднікі вымушаны былі панізіць цэны на свае памідоры ажно да коштаў прадукцыі, — тлумачыць Юрый Петручук. — Можа гэтыя памідоры былі прывезены з далёкіх краін. Аднак, каб памідоры былі добра захаваны падчас транспарту, павінны быць добра забяспечаны. Магчыма, што перад дарогай у Польшчу апрацоўваліся яны нейкімі хімікатамі. Я ўвогуле не спажываю чужых памідораў.

Агародніну Юрый Петручук найчасцей прадае на рынках у Гайнаўцы і Беластоку. У ваяводскім горадзе раслінную прадукцыю з Курашава перапрадаюць уласнікі магазінаў. Многа цыбулі, сланечнікаў і капусты трапляе да беластоцкіх гаспадыняў, а большасць памідораў астаецца на Гайнаўшчыне.

— Зараз тэхніка дарагая і таму цяжка купляць машыну, якую можна выкарыстаць толькі пры ўборцы аднаго сорту агародніны. Я раней купіў машыну, якая сартуе і чысціць цыбулю, бо яна выдатна дапамагае нам у рабоце. Аднак у многіх выпадках тэхніка не замесціць чалавека. Нельга збіраць памідоры машынай, бо трэба выбіраць даспелыя, — кажа спадар Юрый. — Калі ёсць многа работы, апрача сямейнікаў агародніну збіраюць нанятыя работнікі. У гэтым годзе бывала, што працавалі ў мяне па 8 асоб з Курашава, навакольных вёсак і Гайнаўкі. Я яшчэ не выступаў за еўрасаюзнай дапамогай на інвестыцыі і разлічваю толькі на ўласныя грошы. Уваход Польшчы ў Еўрасаюз не палепшыў умоў прадукцыі агародніны, а вялікія магазіны прапануюць пакупнікам танную імпартную агародніну.

Аляксей Мароз

Цыганскае сонца Карпатыі | ^{Дарогі}

Квартал Бабадаг **- 10** -

Ёсць на зямлі месцы, якія збіваюць з панталыку. Такая Чарганорыя — міфічная краіна сонца, жывых дрэваў і вольных мядзведзяў. Блізка мястэчка Рахава зліваюцца ў адну рэчку Белая Ціса і Чорная Ціса. Вяршыні гор парастае чорны бор альпійскага тыпу, з процьмай эндэмічных гатункаў флоры і фауны.

Сярод дрэў на першым месцы тут елка-смэрэка і бук.

– А які звер? — спытаюць у даліне Нарвы.

Алень. Гэта любімая жывёла і яго абажаюць у канкрэтны спосаб. Вэнджанае сала з аленя (да таго смятана) — найбольшае смакоцце горцаўгуцулаў. Хоць самая вядомая тутэйшая жывёла ў свеце — конь гуцульскай пароды, якога ў Польшчы груба клічуць: гуцул!

Ёсць тут яшчэ торт для кінаманаў, — маю на думцы фанатаў Эміра Кустурыцы.

— A ну вас! — ускіпеў на канец шафёр Вася, падобны да акцёра Кавалеўскага ў маладыя гады. — Рабіце што хочаце, я ад шчырага сэрца вам раіў...

Вася не хацеў пакідаць нас адных у чорных лясах.

- А як мядзведзь які задушыць?.. — нібыта страшыў, нібыта жартаваў наш каўбой за рулём чырвонай машыны "Волга". Папраўдзе, перспектыва начаваць Васевых сяброў явілася больш страшнай як баруканне з мядзведзем. Хлапец найперш хваліўся знаёмствамі ў Валаміне, пасля эратычнымі заваёвамі на Памор'і...
- A ў Дуклі ты быў? спыталіся мы.
- He, здзівіўся хвалько, а хто там шэф?
 - Як хто? Самы галоўны...
 - Хтось наш?

Калі мы назвалі прозвішча свайго шэфа з Валоўца і яго Бабадаг, Вася паківаў галавой.

Наш! — сцвердзіў тонам экс-

Паколькі ніхто з нашай тройцы не з'яўляўся паклоннікам фільмаў "Сабакі-1" і "Сабакі-2", мы як умелі адкручвалі ката хвастом, значыць мянялі тэму.

У момант, калі, здавалася, пачуем нешта гуцульскае, Вася пачаў пра ца ў пяць кіламетраў сярод паланін

спёку... пасля пра рыбалку, рыбы і, вядома, пра сяброў з Валаміна.

Прытым усё паддаваў хуткасць і быццам чорт коўзаўся па краях абрывістых серпанцін-дарог. Каб не глядзець уніз, дзе зеўрала прорва, мы пазаплюшчвалі вочы.

- А, можа, вадзічкі? прапанавала раптам Д.
- Ё-ё! адказаў па-гуцульску каўбой. Вася выжлукціў здаровую порцыю вадзіцы, прытым нагнаў яшчэ больш страху, бо цалкам пусціў руль...

I раптам...

Вася стаў ікаць. Пася чхаць. Хвіліну яшчэ і збавіў хуткасць, недзе да сотні, пасля да пяцідзесяці, пасля зусім абсеў і стаў лагодны як баранчык. За такі момант мы доўга маліліся.

- Спыніся тут!
- Калі ласка! Вася спыніўся, дапамог вынесці багажы ды надзець наплечнікі на спіну.
- Шчасліва вам, дзяўчаты, кінуў яшчэ на развітанне як стары знаёмы, — будзьце асцярожнымі!

Праўда, мы ледзь зварухнуліся з месца. Доўга стаялі над берагам Чорнай Цісы і гадалі — адкуль такая цудоўная перамена ў недастрэленага каўбоя?

- О, Божа!

Ён жа напіўся вады ад францысканца Дам'яна!

Цыганская вёска Растокі цягнец-

і лясоў. Пасярод "вуліцы" цячэ Белая Ціса. Звычайна такія месцы спалучаем з бядой, граззю ды пер'ем, вылятаючым з парваных у час бойкі падушак. Такая банальшчына не спрацуе ў Растоках. Цыганы багацейшыя за гуцулаў.

– Дайтэ штось ести! — кінула нам услед, пасля красамоўнага маўчання, маладая дзяўчына. Яе словы падхапіла грамада смехам, можа ў дзвесце асоб, усякага ўзросту і полу, якая з цікаўнасцю глядзела ў наш бок.

Чамусьці замест радасці мы адчулі ляк і разгубленасць. Адзінай рэччу, якая дадавала адвагі, быў факт, што цыганы размаўлялі паўкраінску. На адным плоце віднеў надпіс: "Ющенко"!

— Цікава, ці Кустурыца быў у Растоках?

Зноў перад намі адкрыўся кадр як са свету фільма. Напамінаў ён Свята сонца ў фільме "Час цыганоў". У хвалях Белай Цісы купаліся або проста моклі тысячы цыганоў. Над берагам палалі вогнішчы. Паветра дрыжэла ад гоману і смеху, які зліваўся з шумам ракі.

За чорным борам, сярод гор і імглы, заходзіла крывавае сонца!

Здавалася, тут сапраўдны Бабадаг - бо ўгары, тры гадзіны маршу далей, пачынаўся пасёлак Багдан. Адтуль ішлі тры шляхі на самы высокі пік Украіны — Гаверлу (2 061 м). (працяг будзе)

Ева Сцепанюк

Сэрца пушчы

Як патаемна шуміць Белавежская пушча. Вельмі цікавы, неразгаданы свет пушчы. Варта пацікавіцца тайнай дрэў, перш-наперш, дубоў, грабаў, клёнаў і ліпаў. Чаму? Яны — лісцевы лес. А дуб з'яўляецца тут найважнейшым лесатворчым дрэвам. У пушчы ўсё ж найбольшыя па плошчы хваёвыя і яловыя манакультуры.

Цікавінкай з'яўляецца характэрны шматгадовы рытм плоданашэння дуба, граба і клёна ў Белавежскай пушчы. Плённы насенны год наступае ў гэтых трох парод дрэў адначасова кожныя 6-9 гадоў — паказваюць даследаванні праведзеныя вучонымі ў Белавежскім нацыянальным парку. Здарылася гэта

ÿ 1958, 1967, 1976, 1982, 1989, 1996 і 2003 гадах. Прадукцыя насення звычайна складае ад 0 да 30% найбольшага плёну.

Плоданашэнне дуба, граба і клёна дае ў сярэднім, лічачы слабыя і багатыя гады, каля 20 тон насення на квадратны кіламетр. У насенныя гады плён можа дасягаць 200 тон на квадратны кіламетр!

Што вырашае аб тым, што ў гэтым, а не ў іншым каляндарным годзе будзе насенны год? Што сінхранізуе гэтыя тры пароды дрэў з сабою?

Аказваецца, што найважнейшым фактарам з'яўляецца тэмпература чэрвеня і ліпеня ў годзе папярэджваючым плоданашэнне, калі дрэвы закладваюць кветкавыя пупышкі. Тэмпература бывае тады вышэйшая чымсьці шматгадовая сярэдняя, але

не эсктрэмальна высокая. Дрэвы, пасля закладвання вялікай лічбы кветкавых пупышак, у наступным годзе цвітуць і плоданосяць. Год масавага плоданашэння гэта вялікае энергетычнае напружанне, таму ні ў гэтым, ні ў наступным годзе амаль няма "інвестыцыі" ў кветкавыя пупышкі — дрэвы аднаўляюцца. Пасля двух гадоў адпачынку зноў распачынаецца накопліванне энергіі і "чаканне" спрыяльнага лета, цяплейшага ад сярэдняга па тэмпературы. З-за таго што клімат хутка ацяпляецца, "чаканне" становіцца штораз карацейшае і вялікія насенныя гады здараюцца часцей.

Іншым фактарам уплываючым на плён насення ва ўсіх гадах гэта ападкі дажджоў у час цвіцення і стварання насення. (MOX)

Хачу я расказаць пра адну дарогу, якую пабудавалі пры г.зв. камуне яшчэ фурамі вазакі з Люблінскага ваяводства. Гэта ёсць тая дарога, якая адыходзіць ад ваяводскай едучы з Беластока ў Гайнаўку ў вёсцы Трасцянка, за царквою каля крамы ўлева, праз вёскі Бялкі, Агароднікі, Іванкі-Рагазы і выходзіць ізноў на ваяводскую дарогу (перад каталіцкімі могілкамі ды рачулкай) перад Нарвай.

Спачатку гэтай дарогай курсіраваў аўтобус з Агароднік у Гайнаўку, а некалькі гадоў пасля заканчэння пабудовы стаў курсіраваць аўтобус у Гайнаўку і Беласток. Яшчэ пры камуне паклалі былі асфальт на адрэзку ад шашы ў вёску Рагазы, а таксама асфальтавалі вуліцы ў вёсцы Іванкі-Рагазы і на тым стрымалі працу на гэтай дарозе.

У 2003 годзе пачалі асфальтаваць трохкіламетравы адрэзак дарогі з Трасцянкі ў Бялкі, але паклалі асфальт толькі на адрэзку каля 1 кіламетра і стрымалі работу па прычыне браку грошай. У 2004 годзе палажылі асфальтнае палатно на кіламетравым адрэзку і зноў спынілі працу. Тады гаварылі, што ў бягучым годзе пракладуць асфальт да вёскі Бялкі і зробяць вуліцу — засыплюць жвірам шматлікія калдобіны, але далей не бяруцца асфальтаваць дарогу.

Па равах ды пабочынах разраслася лаза так моцна, што на паваротах цяжка ўгледзець сустрэчны самаход. На жаль, няма каму абкасіць пабочыны ды высечы лазіну. Па гэтай дарозе ездзяць і аўтобусы ПКС, і школьны аўтобус і можа тут здарыцца няшчасце. Гэта павятовая дарога, але яна, мабыць, забытая павятовымі дарожнымі ўладамі ў Гайнаўцы. Калі тут здарыцца няшчасце, тады пракурор зоймецца справай. Падумайце аб гэтым дарожныя ўлады ў Гайнаўцы ды прывядзіце ў парадак гэтую дарогу.

Мікалай Лук'янюк

Чыя праўда?

Жыхар Новага Ляўкова на сесіі Гміннай рады ў Нараўцы прапанаваў адрамантаваць ваяводскую асфальтавую дарогу на адрэзку з Новага Ляўкова ў Плянту ў Нараўчанскай гміне. 26 жніўня войт гміны Мікалай Павільч накіраваў у гэтай справе пісьмо ў Падляшскае праўленне ваяводскіх дарог у Беластоку.

Адказ прыйшоў 30 верасня г.г. У ім сцвярджаецца, што "ze względu na ograniczone środki finansowe działania będą ograniczały się do likwidowania ubytków w nawierzchni bitumicznej masa "na zimno". We wrześniu pracownicy Rejonu Dróg Wojewódzkich uzupełnili ubytki stwarząjące zagrożenie dla bezpieczeństwa we wskazanej lokalizacji". Адказ адказам, але дзе праўда? Глыбокія выбоіны ў асфальце на вышэйзгаданым адрэзку дарогі як былі раней, так і ёсць. Яны — "незалатаныя". Чаму дырэктар не праверыў, не пракантраляваў, як ліквідаваліся дарожныя калдобіны? Гэтыя ж ухабіны на дарозе наш карэспандэнт бачыў 30 верасня г.г. ды, як дагэтуль, іх абмінаў-абыходзіў. (мох)

Д з я ц е й о лад

Пяты і шосты клас з Тамарай Бялькевіч

Гарадоцкія школьнікі толькі што вярнуліся з экскурсіі і толькі пра яе гавораць.

Ад васьмі гадоў іхняя школа сябруе з Нарвай. Супольна ставяць тэатральныя спектаклі, арганізуюць вогнішчы, дыскатэкі. Зараз Гарадок і Нарва паехалі на экскурсію ў Драгічын, Мельнік, Такары. Самі фінансавалі паездку (аўтобус абяспечылі войты Гарадка і Нарвы).

- Гэта была самая ўдалая сустрэча, — кажа настаўніца Тамара Бялькевіч. — Такая адукацыйная, такая мастацкая. Як пачалі спяваць, то спявалі да поўначы...
 - А якія песні спявалі?
- Вядома, беларускія. Я нават здзівілася, што яны ведаюць столькі песень!

Апрача спеваў і жартаў арганізатары наладзілі спаборніцтва па краязнаўству. У конкурсе былі пытанні, якія датычылі вядомых месцаў і ўрочышчаў, напрыклад, дзе знаходзілася першая друкарня заснаваная Хадкевічамі, або, які беларускі дзеяч Гонар, хвост, скіі вучоны нарадзіўся ў Такарах?

За правільны адказ на апошняе пытанне шчасліўцы атрымалі каштоўныя ўзнагароды — "Гісторыю Беларусі" Усевалада Ігнатоўскага. Гісторык нарадзіўся ў XIX ст. у Такарах. Менавіта тут, у старой школе, начавалі нашы сябры.

Мы, новая змена

Сёння беларуская мова ў пятым і шостым класах. Прыйшлі ўсе — разам 17 асоб. Амаль усе яны гарадоцкія. Большасць ходзіць на ўрокі з першага класа. Дзеці цэняць сваю кампанію, і задумы, часта прыдумваюць многія ўдзельнічаюць у беларус- нечаканыя развязкі. Самі дама-

кіх конкурсах. Самай прыемнай задачай тут рукадзелле, якое ладзіць Тамара Бялькевіч — вышыванкі, пляценне з лазы, маляванне на шкле.

— Дзеці маюць спрыт у руках

Міра ЛУКША

Грыбок

На грыбным месцы ў ляску, У ігліцы, у шэрым пяску Сядзеў маленькі грыбок. Спачатку прасунуў лабок, Рассунуў іголкі, лісткі, Пабачыць, якія грыбкі Таксама палезлі з нізоў, Паміж крутых каранёў, Пабачыць сонца і свет... Надзеў грыбок свой кашкет, Падняўся на ўвесь грыбны рост... А тут грыбніка лёс прынёс. Такіх у яго — поўны кош, Трымае ў далоні ён нож... ... Ну, што ж!..

У парку

Выпала з Кацінай кішэні, На класным шпацыры асеннім Зялёна-жоўтая пальчатка, Якую ёй звязала бабка. Як рукавічку ёй знайсці, Нават калі ўвесь парк прайсці, Дзе столькі пальчыкаў-лістоў Панасыпалася з кляноў?!

гаюцца, каб нешта супольна зрабіць, — кажа настаўніца. І дадае: — Ці паверыце, што найлепшыя ў вышыванках хлопцы?!

Сустракаемся ў беларускай зале. На сцяне насценныя газеты "Дом" і матывы восені. Таксама на дошцы, у час перапынку, хлопцы зашмаравалі табліцу ў грыбы. Сапраўды ў лясах, што навокал Гарадка, пачынаецца грыбны сезон.

— Хто нам раскажа пра экскурсію, — прапануе настаўніца.

Раскажа Оля Карпюк, найлепшая вучаніца і энтузіястка. Оля апавядае легенду пра пачатак царквы ў Такарах. Дзеці запамяталі добра гэтае месца, можа таму што пешшу прайшлі дзесяць кіламетраў. Расказ працягвае Ася Карпюк. Ася захапілася легендай пра святую крынічку. Крыніца выбіла на месцы, дзе стаяў ахвярны крыж, ля царквы. Усе расказы як з казкі. Хоць у наваколлі Гарадка ёсць таксама крынічкі. Ва ўрочышчах Бахуры каля Шымкаў і Пяценка, што паміж Міхаловам і Заблудавам.

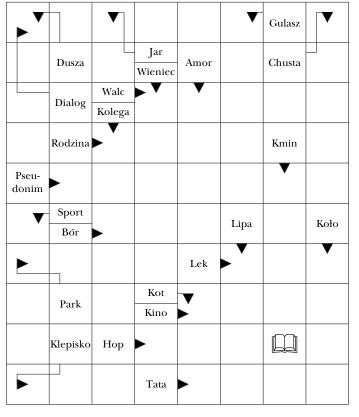
На канец гарадоцкія дзяўчаты паспрабавалі выканаць карагод, які акрасілі куставой песняй пра каліну. За акном ззяла сонца і не адзін вучань падумаў пра вясну.

– Мы новая змена для "Расспяванага Гарадка", — пажартавалі дзяўчаты.

Польска-беларуская крыжаванка № 42

Запоўніце клеткі беларускімі словамі. Алказы (з наклееным кантрольным талонам) на працягу трох тыдняў дашліце ў "Зорку". Тут разыграем цікавыя ўзнагароды.

Адказ на крыжаванку № 38: ба, кут, авантура, авангард, танк, гоні, каса, Рая, Об, акардэон. Яга, авёс, кавун, сліва, Іра, бант, ар, танга, яд, ой, танк, курка, абсурд, сон, здача, раб.

Зорка

Пліска-сітаўка

Называюць гэту птушку з сям'і сітаўкавых атрада вераб'інападобных вярціхвосткай. Адданая яна родным мясцінам і заўжды жыве побач людзей — на выганах, пашах, на берагах вадаёмаў, уздоўж дарог, на жвіроўнях. Корміцца насякомымі — вяснянкамі, аўсянікамі, камарамі, жукамі, мухамі, матылямі і іх вусенямі, павукамі, дробнымі ракападобнымі. Корм здабывае ў асноўным на зямлі. Вядома, ёсць можа і прыгажэйшыя ад яе птушкі, нават тыя ластаўкі, чыжы ці ружовыя шпакі, а яе прыгажосць — някідкая на першы погляд. Незабыўнае яе вечнае памахване хвосцікам. Лічыцца, што пліска — птушка пералётная, і сапраўды, пры пацяпленні клімату, бывае, застаецца на зіму ў нас. Часта адлятае ў вырай на захад і поўдзень Еўропы, у Паўднёвую Азію і ў Афрыку. Пліску можна адразу пазнаць па хвалевідным палёце, патрасанні хвастом ды афарбоўцы — спіна ў яе шэрая, шапачка на галаве, горла, валляк, крылы і хвост у яе чорныя, ніз цела, бакі галавы, палосы на крылах і на баках хваста — белыя. Ногі тонкія, доўгія, хвост доўгі. Прылятае ў канцы сакавіка — пачатку красавіка. Голас — гучнае ціры-цюры і кароткае чиер-ліч. Трымаецца па адной альбо парамі.

Пліска ўе гняздо паміж камянёў, на стромкіх бегарах патокаў ці развалінах, у складах дошак, за абліцоўкай і стрэхамі будынкаў, у ямках глебы, сярод каранёў. Робіць яго з паўгнілых або намочаных сцяблін, лісця, травы, валокнаў лубу, пёраў, поўсці, саломы, высцілае поўсцю і конскім воласам. І яечкі ў яе маленькія, у кропачкі і плямкі. Птушаняты вылятаюць з гнязда праз два тыдні, бацькі яшчэ тыдзень іх падкормліваюць. Найбольшыя ворагі плісак — каты, але і так удаецца ім выгадаваць малечаў. Не ўдасца ў першы раз — будзе наступная кладка. Пліскі, здаецца, падобныя адны на адну, але ёсць і горныя, жоўтыя (валасяначкі), жоўтагаловыя, жоўталобыя (жоўталобая жыве ў горах Паміра — на вышыні больш за 2 500 метраў над узроўнем мора).

Пліска нястомная птушка. То хуценька бяжыць па зямлі, то ўзрываецца ўверх, то падскоквае, час ад часу падляціць уверх на вышыню дзесяціпавярховага дома!

Міра Лукша

Галерэя "Зоркі"

Іаанна Стэльмашук

Сярэдняя ацэнка на пасведчанні — з чырвонай палоскай і гэта не паясок на задзіку.

<u>Мая мянушка</u> — Аську (ASQ). У жыцці хачу стаць, чаму тым, хто будзе займацца тэатрам (пакуль што, не ведаю ў які спосаб); чаму — таму, што мастацтва дае магчымасць размовы з сабою і з гледачом, з тым, што ёсць самым важным у жыцці.

У сяброў шаную — тое, што, нягледзячы на мой характар, яны са мною.

Не люблю — калі хтосьці паводзіць сябе як акцёр між сябрамі.

Па-беларуску размаўляю найчасцей з сям'ёю, "Барацьбой", маладымі беларусамі з Беластока ці Бельска, а таксама размаўляю ў эмайлах з сябрамі з Беларусі.

Мой любімы гурт — "Н.Р.М.", "Кальян", "Pidżama Porno", "Deviation", "Hey".

Каля свайго дому пасаджу бульбу; а ўсур'ёз — яблыньку.

Тры Паўліны і Паўл

лі яе памылялі з цёзкамі: Паўлінай Ц. і Паўлінай Б. Таму яна любой цаною хацела быць ішнай. Апраналася як хіпі — у доўгія спадніцы і цёмныя, выцягнутыя да кален швэдрыкі, на нагах красаваліся чаравікі гляны. Гадзінамі сядзела яна перад люстрам, эксперыментавала з прычоскай. У час апошніх канікул запляла сабе дрэды.

— I як выглядаю? — пытала кожнай раніцы маму.

Супер, — хваліла бацькоўшчына.

Папраўдзе, імідж Паўліны шакіраваў сямейку. Мама любіла класіку. Яна кожны дзень апранала модны касцюмчык і туфелькі на высокім абцасе. Заўсёды выглядала яна як панюся з банка. Калі яны дзве ішлі па

Паўліна Ш. не пераносіла, ка- вуліцы, людзі азіраліся. Элегантка і хіпі, — думалі, — што за гэтакі дуэт? Ці не тэрапеўтка якая са сваёй пацыентачкай?! Хоць, не — крок дачушкі быў наравісты і рашучы, яе мудрыя вочкі ззялі радасцю, незалежнасцю. У жэстах сеніёркі адчувалася нейкая дастойнасць, акуратнасць...

> Стыль Паўліны не падабаўся Паўлу.

— Не люблю шаманаў! — паўтараў хлапец. Словы нібыта кіраваў у адрас фільмавых персанажаў, аднак заўсёды гаварыў іх у прысутнасці Паўліны Ш. Папраўдзе, ён баяўся сяброўкі. Яе колкія тэксты пераўзыходзілі ўсё што ён ведаў. Сёння, пасля скандалу ў сталовай, пашкадаваў, што ўвайшоў з ёю ў спрэчку. Так, гэта была яго памылка. Такі правал! Як з гэтага вылезці з тварам? Ён жа не пута якое, не недарэка! Самы выдатны гісторык у гімназіі...

З другога боку, ён не ўмеў абыякава глядзець на Паўліну Ш. Часам думаў, што тыя дзве іншыя Паўліны з'явіліся ў яго галаве толькі таму, што... баяўся гэтай! Языкастай, прыкольнай сябровачкі. І яшчэ падабалася яму тое тэсць!, якое кідала яна, Паўліна Ш., замест прывітання.

— Іраніяга ў чаравіках! прыдумаў у рамках помсты мянушку сяброўцы Паўл. Вядома, на ўласны ўжытак.

(працяг будзе)

АРАБІНКА

Behum Bikmaha IIIbeda

Дзіцячая павіннасць

Азваўся тэлефон у хаце. Трубку зняля дачка малая.

— Мяне няма, — сказала маці, — Як нехта аба мне пытае.

Дзяўчынка споўніла павіннасць Сваю дзіцячую, вядома:

— Мама сказала перад хвілінай, Што выбыла яна ўжо з дому.

Спатканне напалавіну

Маці пытае сыночка Ваню:

- Як удалося табе спатканне? Адказ пачула яна ад сына:
- Спатканне ўдалося напалавіну.
- Як зразумець, сынок, мне гэта? Нейкія маеш тут сакрэты.
- Нескладаная гэта задача, Я прыйшоў, а яе не ўбачыў.

"Барацьба" вяртаецца з выступу

Каханка Агінскага, Тызенгаўза...

Італьянская спявачка і куртызанка кахала Агінскага, Тызенгаўза і рускага князя.

Знаўцы мастацтва адразу пазнаюць гэты партрэт славутага ўкраінскага і рускага жывапісца XVIII пачатку XIX стагоддзяў Дзмітрыя Лявіцкага. На ім адлюстравана італьянская прымадонна Ганна Давія дэ Бернуцці. Карціна знаходзіцца ў Расійскай Дзяржаўнай Трацякоўскай галерэі ў Маскве.

Дзякуючы карціне Дзмітрыя Лявіцкага, беларусы могуць сёння пазнаёміцца з вобразам той жанчыны, якая ў свой час спявала на сцэнах слонімскага тэатра Міхала Казіміра Агінскага і гродзенскага тэатра Антонія Тызенгаўза. А яшчэ гэтая прыдворная і таленавітая дама, куртызанка і авантурыстка вельмі любіла мужчын, асабліва таленавітых і багатых.

У 1776 годзе Ганна Давія дэ Бернуцці выступала ў Варшаве. Там яна пазнаёмілася з Міхалам Казімірам Агінскім. Тым больш, што гетман быў толькі на тры гады за яе старэйшы. Флірт паміж Ганнай і Міхалам скончыўся тым, што спявачка дала згоду выступаць на сцэне слонімскага тэатра і тры гады жыць у Слоніме. Было нават падпісана пісьмовае пагадненне ад 1 сакавіка 1777 года, дзе вялася размова і пра месячны заробак у 25 дукатаў з харчаваннем. Пра гэта згадвае і Анджэй Цеханавецкі ў сваёй кнізе "Michal Kazimierz Oginski und sein Musenhof zu Slonim"(Кёльн 1961).

Спявачка прыехала ў Слонім і пачала працаваць у тэатры Агінскага. Але раптам, па невядомых сёння прычынах, пагадненне паміж Агінскім і Ганнай Давіяй дэ Бернуцці губляе сілу і спявачка вяртаецца летам 1777 года ў Варша-

ву, дзе выступае ў операх "Маляр, які закаханы ў сваю натуршчыцу" А. Грэтры і ў "Галантнай Патроне" Дж. Паізіела. Пра яе апошнюю вельмі ўдалую ролю згадвалі яшчэ ў 1785 годзе.

З Варшавы прыдворная дама едзе ў Гродна, дзе яна знаёміцца са сваім равеснікам Антоніем Тызенгаўзам. Ён прапаноўвае ёй працу ў сваім Гродзенскім тэатры Тызенгаўза. І Ганна Давія дэ Бернуцці пагаджаецца. Пэўны час яна працуе ў Гродне, але ў 1781 годзе "першая спявачка оперы-буф і другая — сур'ёзнай оперы" едзе ў Санкт-Пецярбург, дзе мае вялікі сцэнічны поспех. І не

У горадзе на Няве спявачка знаёміцца з многімі вядомымі і багатымі асобамі. Адным з першых, з кім пазнаёмілася Ганна, быў мастак Дзмітрый Лявіцкі. Майстэрства яго як мастака характарызуецца лёгкасцю ў перадачы разнастайнасці душэўнага стану тых герояў, якіх ён ствараў. Глыбокая павага Лявіцкага да асобы чалавека адчувальна адбіваецца ў яго партрэтах. Поруч з тонкай натхнёнасцю, адзначанай пэндзлем мастака, ён быў здольны выразіць і менш глыбокі, а часам проста бяздушны ўнутраны свет сваёй мадэлі. Такім атрымаўся і партрэт Ганны Давіі дэ Бернуцці, намаляваны мастаком алеем на палатне ў 1782 годзе.

У Санкт-Пецярбургу куртызанка і спакусніца становіцца каханкаю князя А. А. Безбародзькі. За яе "каханне" князь траціць на Ганну вялікія грошы: ён плаціць ёй кожны месяц па 8 тысяч залатых рублёў. А калі спявачка едзе на адпачынак у Італію, то яе забяспечвае не толькі грашыма, але і каштоўнасцямі. Пра гэта даведалася Кацярына II і вельмі раззлавалася. За 24 гадзіны яна выслала красуню з Расіі.

Пасля Санкт-Пецярбурга Ганна Давія дэ Бернуцці зноў прыязджае ў Слонім і выступае на сцэне тэатра Агінскага. У спісах артыстаў капэлы Агінскага за 1785 год ёсць і яе

Час ад'езду Ганны Давіі дэ Бернуцці з нашай дзяржавы застаецца невядомы. Ва ўсякім выпадку ў 1792 годзе спакусніца-артыстка ўжо жыве і выступае ў Неапалі. Але ўжо не як спявачка, а як камедыйная артыстка. Яна пражыла 78 гадоў і ў яе жыцці было што і каго

Сяргей Чыгрын

Не было загаду ваяваць

Успаміны Міхала ВЫСОЦ-КАГА, народжанага 10 кастрычніка 1924 года ў Ханьках.

У школу хадзіў я ў Сабятына, чатыры гады. Школа была калісь там, дзе цяпер пажарнае дэпо. Закончыў я чатыры класы, хадзіў у школу дзень у дзень. Вучылі настаўнік з настаўніцай, нетутэйшыя яны былі. адным аддзеле вучылася па 20-30 дзяцей.

Пасля школы бацькам на гаспадарцы памагаў. Да вайны жалі сярпамі, а ў вайну сталі косамі збожжа касіць. У 1939 годзе, калі прыйшлі саветы, людзі былі задаволены, што вызвалілі. У большых вёсках паказвалі фільмы як было калісь, а як стала пасля. Саветы накладалі налогі, у Елянку трэба было ездзіць лес загатаўляць. I план паставак збожжа назначалі.

"точкі". На цэлы тыдзень нас забралі, коней мы пускалі пасціся на смуг, а самі ў стадолах начавалі. Вайна! Вяртаемся мы адвячоркам з работы,

І бралі нашых людзей на Буг, на гармонік грае, спяваюць песні. Ляглі спаць. Надодні мітусня.

– Ты чуеш? — хтось кажа. —

Мы сарваліся. Бачым, самалёты

на Сямятычы ідуць. І рускае войска на Сямятычы прэ. І ніхто не ведае, што дзеецца, ніхто не ведае,

што рабіць. А нямецкія самалёты хмарамі ляцяць. У "точцы" адзін салдат, крычыць нам, каб уцякалі. То мы коней забралі і каля Сямятыч — дадому!

Прыехалі дахаты, а саветы ўцякаюць; у Касцюковічы праз балота пралезлі. А ад Валкоў на маторах двух немцаў прыехала, пад'ехалі пад Касцюковічы 1 давай па тых рускіх біць. Рускія збілі аднаго немца сама не пацярпела. з матора, а другі немец уцёк пяшком. Гэтыя немцы нікога з рускіх не пабілі, бо білі як папала.

А рускае войска ўсё ўцякала, бо не было загаду, што вайна. Бярэ салдат шынель на руку, выбягае і не ведае, што далей рабіць. Нашы вёскі асталіся цэлыя, бо немцы тут не спыняліся, толькі пагналіся далей за рускімі.

Немец таксама планы паставак накладаў, шарваркі. А як што не так, то гналі і білі. І трэба было язык за зубамі трымаць. Забіраў немец і ў Германію. Там адна дзяўчына з нашай вёскі прапала,

хлопцы з паяздоў уцякалі. А мне ўдалося — у "прэзідыум" мне запісалі 1925 год нараджэння, бо 1924 рочнік бралі, а наступнага не бралі.

Хадзілі рускія партызаны, хлеб прасілі, вопратку. Аднойчы папрасілі каня, паехалі, але рана бацька пайшоў на пашу, а наш конь ужо там хадзіў. Хаваліся яны ў зямлянках і так іх зацягалі, што не пазнаць было. Але траіх партызанаў раз немцы забілі.

Рускія наступалі з Сабятына на Валкі, на конях ехалі, прасілі коней, калі ў іх які слабы быў. У савецкае наступление наша вёска так-

Пасля вайны іншыя хадзілі, гаварылі, што польскае войска яны. Некаторыя са зброяй, а некаторыя з кіямі былі. Адпраўлялі нас "do raји". Жытнюю муку забіралі. У велікодную суботу 2,5-метровага вепрука забілі і павезлі. Не было нам спання, жыцця не было. Пасля захаду сонца хаваліся мы ў жыта або кусты. Калі чаго не хочаш даць, то білі. І вызначалі тэрмін 2-3 дні і давай грошы. Нікога не спалілі, не забілі, але білі многа. З Ханькоў і Касцюковіч чатыры сям'і выгналі. Выехалі яны недалёка, пабудаваліся, і не шкадавалі, гаварылі што "хорошо". І нас выганялі, але мы асталіся.

Запісаў Аляксандр Вярыцкі

Цаніць і шанаваць беларускасць

Размова з Іалантай ГРЫГАРУК метадычным кансультантам і настаўнікам беларускай мовы ў Комплексе школ з дадатковым навучаннем беларускай мовы ў Гайнаўцы.

- З 3 кастрычніка Вы сталі метадычным кансультантам навучання беларускай мовы і заадно працаўніком Цэнтра адукацыі настаўнікаў у Беластоку. Ці гэта абазначае, што за парадамі будуць маглі да Вас звяртацца ўсе настаўнікі беларускай мовы Беласточчыны?
- За парадамі могуць звяртацца да мяне ўсе настаўнікі з Гайнаўкі, Бельска-Падляшскага, Беластока і іншых мясцовасцей, якія вядуць навучанне беларускай мовы.
- Рашаючыся працаваць метадычным кансультантам напэўна Вы думалі аб задачах, якія хацелі б рэалізаваць у бліжэйшы час.
- Напэўна буду дапамагаць настаўнікам рыхтаваць матэрыялы на ўрокі, дасканаліць іх прафесійныя ўмеласці і ў выніку садзейнічаць іх службоваму павышэнню.
- Апошнім часам скарачаецца колькасць вучняў, якія ходзяць на заняткі беларускай мовы. Што будзеце прапанаваць настаўнікам, каб стрымаць гэты працэс?
- Я думала аб прапановах, якія зрабілі б шчыльнейшымі сувязі паміж настаўнікамі-беларусістамі падставовых, гімназічных і сярэдніх школ. Добра было б арганізаваць супольныя мерапрыемствы і адкрытыя ўрокі. Я маю намер сустракацца з дырэктарамі падставовых і гімназічных школ, іх вучнямі, настаўнікамі беларускай мовы, а таксама з бацькамі, каб пашырыць веды пра ліцэі, у якіх вядзецца навучанне беларускай мовы. Трэба паінфармаваць аб карысцях ад вучобы роднай мове і расказаць зацікаўленым пра абавязковыя матуральныя экзамены па беларускай мове, каб вучні не баяліся іх.
- Аднак не ўсе вучні гімназічных школ паступаюць у ліцэі. Як іх прыцягнуць на заняткі беларускай мовы?
- Ніводзін чалавек, так як дрэва, не можа жыць без каранёў. У нашай уніфікаванай Еўропе карані гэта самая большая вартасць. Беларускасць — гэта каштоўнасць,

ІАЛАНТА ГРЫГАРУК вучылася ў Гайнаўскім белліцэі, затым закончыла беларускую філалогію Варшаўскага універсітэта. Настаўнічала ў падставовых школах у Новым Беразове і Новым Корніне. У час прафесійнай работы закончыла Паслядыпломную школу пачатковага навучання на Філіяле Варшаўскага універсітэта ў Беластоку. З 1998 года працуе настаўніцай беларускай мовы ў Гайнаўскім белліцэі і белгімназіі (ад часу яе стварэння). Сын Андрэй вучыцца ў белліцэі, а дачка Анна ў белгімназіі. Муж Віктар працуе афіцэрам у Раённай камендатуры паліцыі ў Гайнаўцы.

якую мы павінны цаніць і шанаваць. Настаўнікі змагаюцца за кожнага вучня, які можа хадзіць на заняткі беларускай мовы. Змаганне ідзе кожны дзень і на кожным уроку. Прынцып добраахвотнасці навучання беларускай мовы патрабуе ад настаўнікаў гэтага прадмета працаваць больш і цікавей, каб заахвоціць вучняў роднай мовай. Справу актывізавання вучняў можна будзе канкрэтна вырашаць на сустрэчах з настаўнікамі.

- Настаўнікі наракаюць на недахоп дапаможнікаў па беларускай мове, якія маглі б учыніць урокі больш займальнымі. Ці будуць яны маглі разлічваць на Вашу дапамогу ў гэтай галіне?
- Спачатку мне самой трэба зарыентавацца, на якую дапамогу магу разлічваць з боку самаўрадаў, выдавецтваў, устаноў з Беларусі, Цэнтра адукацыі настаўнікаў, дырэкта-

раў школ ці Літаб'яднання "Белавежа". Разлічваю таксама на супрацоўніцтва з "Нівай". Трэба грукаць ва ўсе дзверы, можа нейкія адчыняцца. Я думаю, што ў час падрыхтоўкі матэрыялаў на ўрокі падтрымаюць мяне таксама настаўнікі.

- Апошнім часам выйшлі з друку новыя падручнікі па беларускай мове. Вы таксама з'яўляецеся аўтарам падручніка "З васільковых крыніц" для другога класа ліцэя і сааўтарам падручніка "Беларуская літаратура. Хрэстаматыя для сярэдніх школ". Зацвярджэння чакаюць некалькі праграм навучання беларускай мовы. Ці яшчэ многа трэба зрабіць у гэтых галінах?
- Я ведаю толькі пра падручнікі і праграмы, з якімі сустракаюся ў час працы ў белліцэі і белгімназіі. У нас ёсць усе падручнікі па беларускай мове для гімназіі і ліцэя. Зацверджана ўжо праграма навучан-

ня беларускай мове для ўсіх класаў ліцэя. У Міністэрстве адукацыі зацвердзілі ўжо праграму рэгіянальнай адукацыі аўтарства Бажэны Ляўчук і Вольгі Сянкевіч. У міністэрстве залежваецца праграма навучання для ўсіх класаў гімназіі аўтарства Вольгі Сянкевіч, па якой мы ўжо працуем некалькі гадоў. Аднак да гэтай пары яна не зацверджана.

- Апошнім часам настаўнікі беларускай мовы больш чым раней знаёмяць вучняў са сваім наваколлем. Ці можна было б запрапанаваць нашым настаўнікам супольныя праекты наконт гэтай працы?
- Многія справы можна рабіць разам, плануючы загадзя дзеянні. Калі рэалізуецца большы праект, лягчэй выдаць зборнік з сабранай інфармацыяй і фатаграфіямі. Калі настаўнікі згуртаваныя ў вялікім праекце, лягчэй атрымаць сродкі на яго рэалізацыю. Цікавай справай былі беларускія турніры ладжаныя для гімназістаў і можна ісці ў напрамку арганізавання гэтага роду мерапрыемстваў.
- Вы будзеце працаваць на поўную стаўку ў белліцэі і выконваць абавязкі метадычнага кансультанта. Ці застанецца Вам крыху часу на свае зацікаўленні?
- Застанецца мне зусім мала часу на асабістыя справы. Аднак я люблю працаваць. Калі нехта не любіць працаваць, не павінен быць настаўнікам. Я думаю, што ўсе настаўнікі беларускай мовы — гэта энтузіясты і працуюць добра. Вялікі гонар належаць да такой грамады.
- Калі пачынаюцца пастаянныя кансультацыі?
- Ужо ў бліжэйшы панядзелак, 17 кастрычніка, з 9 гадзін да 12, у Комплексе школ з дадатковым навучаннем беларускай мовы ў Гайнаўцы будуць праводзіцца першыя кансультацыі, на якія запрашаю настаўнікаў беларускай мовы. Чарговыя кансультацыі буду ладзіць па панядзелках і пятніцах, але аб іх буду яшчэ дакладней інфармаваць. Пры нагодзе дзякую дырэкцыі сваёй школы, якая рэарганізавала маю настаўніцкую працу і выдзеліла вольны час на кансультацыі.
 - Дзякую за размову. Гутарыў Аляксей Мароз

Быў калгас

Калі арганізавалі калгас у Міленкаўцах, запісалася да яго ўся вёска апрача нас, — расказваюць Надзея і Ян Турко. — Для супольнага гаспадарання занялі Даўгасельцы, Візгі, Мялешкаўцы, Дубніцу. Карчавалі лясы, а войска каменне з палёў збірала. Намаўлялі і нас, але мы асталіся. Дакучалі нам, па нашым полі ездзілі, а купленую намі зямлю, але канчаткова не аформленую, папросту забралі ў нас; на нашым паставілі калгасныя будынкі. Калгаснікі пасвілі свой дабытак дзе хацелі. А калі наша карова ў калгаснае ўлезе, то здымалі ёй ланцуг, які нам пасля ў іх трэба было выкупіць.

На лонку прыехалі бульдозеры і зямлю рылі пад ставы. Равы капалі і работу запісвалі на камеру.

А работнікаў колькі было: тут папросту горад быў, як Варшава! Цяпер тыя равы і ставы пазарасталі. Сушарню паставілі, тут і ў Кусцінцах. Хлеўні будавалі, авечак разводзілі. А паліва давалі столькі, што не было куды яго падзець, то ў роў вылівалі. Збожжа прадавалі, а чаго не далі рады прадаць, то ў лес высыпалі. А адкуль яны яго бралі?!

Авечак мо з тысячу ў Міленкаўцах трымалі. Як стануць гнаць, то дзеці на платы караскаліся і глядзелі. І свіней многа гадавалі, у зага- ла, і бюро, і жылі. І хлеўні прадастораж там сядзеў і пільнаваў.

Дзеці беглі да трактарыстаў, якія хлеб ім давалі і цэлы дзень на трактары вазілі. А штучныя ўгнаенні як сталі сеяць, то аж зямля белай рабілася. Пры камуне яны танныя былі, а цяпер не аплачваецца імі карыстацца.

Як раскідалі калгас, то прадалі машыны, трактары; усе іх мясцовыя калгаснікі пабралі; эскаэру мо трэцюю часць аставілі. Пазбыліся таксама свіней і авечак. І тыя, што былі ў калгасе, на ўсё жыццё нажыліся. Усяго набралі: і зямлі, і машын, і будматэрыялаў. СКР абрабляў штораз менш зямлі, аж зусім раз'ехаўся.

Некаторыя будынкі прадалі. Колішні адміністрацыйны будынак чалавек з Кузніцы на гатэль купіў. Была пры ім гідрафорня, і глыбінная студня. У будынку і кухня бы-

радах у лесе, абцягнутых сеткай; лі, таксама нехта з Кузніцы купіў. Цяпер дах там рамантуе, мо хоча авечак з Кузніцы сюды перавесці.

Цяпер у Міленкаўцах жыве ўсяго дзевяць душ. Раней да нашай вёскі аўтобус даязджаў, а цяпер толькі ў Валынцы. Ваду тры гады таму зацягнулі ў нас, водаправод з Кусцінцаў нам працягнулі. Але не ўсе падключыліся да яго. Бо і навошта?

Міленкаўцы, так як і іншыя вёскі на поўначы Кузніцкай гміны, яшчэ пазначаны на карце, яшчэ дагарае ў іх жыццё. Але ўжо дарожных указальнікаў да іх няма; дабірацца туды трэба амаль што вобмацкам. Бо і навошта тыя ўказальнікі? Неўзабаве пасля мясцовасцей астануцца толькі назвы, а пасля і яны кануць у Лету...

Аляксандр Вярыцкі

Сучаснасць падштурхоўвае ўнукаў, якія валодаюць камп'ютэрнай пісьменнасцю, дарыць сваім улюбёным старым іншае— інтэрнэтныя сайты...

http://dobraja.com

Пэўна, кожны чалавек у жыцці неаднойчы задумваўся, што можна падарыць на імяніны ці дзень нараджэння бабулі ці дзядулі. Звычайнымі і ў многім трывіяльнымі падарункамі ў даным выпадку можна лічыць квяцістыя хусткі, шалікі, капелюшы ці футляры для акуляраў. Сучаснасць падштурхоўвае ўнукаў, якія валодаюць камп'ютэрнай пісьменнасцю, дарыць сваім улюбёным старым іншае— інтэрнэтныя сайты. На адзін з такіх, што называецца "Успаміны маёй бабулі" мы сёння завітаем.

Даны сайт месціцца па адрасе http://dobraja.com. Першая старонка выкананая ў сіне-блакітна-белых колерах і на ёй адразу распавядаецца дзеля каго і чаго ўзнікла гэтая вэбстаронка. "Ёсць у Горацкім раёне Магілёўскай вобласці вёска з даволі адметнай назвай. Не якія-небудзь там Зубры ці Казлы, якіх у кожным раёне хапае — а Добрая. Чаму так называецца, не ведаю. Не сказаць, што асабліва ўжо добрыя тут людзі — пэўна, такія ж звычайныя, як жыхары Казлоў або Зуброў. Такая ўжо назва. Яшчэ не так даўно Добрая была сталіцай калгаса "Праўда". Зараз ніякай "Праўды" ў Добрай няма — ёсць саўгас-камбінат "Горкі", але ж не аб тым гаворка. Справа ў тым, што ў Добрай жыве мая бабуля — Марыя Андрэеўна Нябесная", — распавядае стваральнік сайта Павел Няхаеў. -"Нарадзілася яна ў жніўні 1919 года і, вядома, шмат чаго пабачыла ёсць што расказаць. Амаль кожны раз, калі я ў бабулі бываю, яна мне расказвае нешта цікавае — пра вайну ці пра свае сны".

Далей аўтар вэб-старонкі тлумачыць, што сваёй памяці давярае менш, чым памяці камп'ютэра, таму і вырашыў такім чынам увекавечыць расповеды сваёй бабулі. Трэба адзначыць, што ўдалося яму гэта вельмі добра.

Рубрыкі сайта пазначаны адпаведна жанрам расповедаў. Першая "Гісторыі". Яны ў многім пераклікаюца з тымі жыццёвымі сітуацыямі ці падзеямі, пра якія часта, прычым ад першай асобы, распавядаецца на старонках "Нівы". Але паколькі ўсё аб чым гаворыцца ў "Гісторыях" датычна ўсходняй часткі Беларусі, амаль яе ўсходняй ускраіны, то, натуральна, і рэаліі крыху іншыя — "Калекцівізацыя", "Голад 1933" і г.д.

Старонкі "Казкі" і "Песьні" гавораць самі за сябе. Пэўна, гэтыя ўзоры вуснай народнай творчасці наваколляў усходнебеларускіх Горак добра запомніліся ўдзячнаму ўнуку і ён цалкам звязаў іх са сваёй бабуляй.

Цікавымі ёсць рубрыкі "Прымаўкі" і "Слоўнік". Усходнебеларуская гаворка (не блытаць з "трасянкай") перадаецца без прывядзення яе да нормаў літаратурнай беларускай мовы. Вось як тлумачыць гэтую асаблівасць Павел Няхаеў: "Не трэба здзіўляцца, што ў тэкстах ёсць спалучэнні ре, рі замест літаратурна-стандартных беларускіх рэ, ры альбо ті замест ці. Я спрабаваў як мага дакладней перадаць усе асаблівасці вымаўлення. Падганяць пад нейкі стандарт значыла б амяртвіць жывую мову нашай вёскі — мову маёй бабулі". Натуральна, у такім выпадку патрабуюцца некаторыя тлумачэнні. Праўда, незразумела, чаму "пераклад" робіцца на нейкую "гарадскую" мову, якая насамрэч з'яўляецца рускай.

Старонка "Картачкі" змяшчае выяўленні старых фотаздымкаў родных аўтара. Дарэчы, здымкі размешчаны і на галоўнай старонцы. Гэта партрэтнае выяўленне галоўнай натхняльніцы аўтара сайта і дарожны ўказальнік на вёску Добрая. Ну а калі нехта хоча адшукаць гэтае паселішча на карце, то дастаткова клікнуць на словы "Горацкі раён".

Уладзімір Лапцэвіч

У 1980 годзе настаў зорны час Уладзіміра Парфяновіча, які выйграў ажно тры розныя дыстанцыі на байдарцы. Цяпер Парфяновіч вядомы беларускі апазіцыйны палітык...

Беларусь, беларусы...

3 канала Агінскага да золата алімпіяды

У чарговым спартовым выпуску настаў час аддаць належнае беларускім веслярам на байдарках і каноэ. Гэты від аб'ядноўвае веславанне на двух розных тыпах чаўноў. Тэхнічна веславанне на каноэ намнога складаней, таму на ім выступаюць толькі мужчыны. У Беларусі першы чэмпіянат па гонках на байдарках быў праведзены ў 1951 годзе, з 1955 года сталі адбывацца гонкі на каноэ. Найбольш моцныя школы былі створаны ў Гомелі, Слоніме, Брэсце, Мазыры, Мастах. Сёння на сусветных каналах і азёрах, у адрозненне ад акадэмічнага веславання, дамінуюць еўрапейцы, сярод якіх не губляюцца і беларусы.

Першымі нашымі алімпійскімі чэмпіёнамі сталі ў 1960 годзе Леанід Гейштар і Сяргей Макаранка, якія выступалі на каноэ-двойцы. Праз дванаццаць гадоў залатога поспеху на мюнхенскай алімпіядзе ў парнай байдарцы разам з напарнікам з Грузіі Кратасюком дасягнуў Мікалай Гарбачоў. Эстафету падхапіў слонімскі выхаванец Уладзімір Раманоўскі. Першыя заплывы ў сваім жыцці ён рабіў на Шчары і вузкім канале Агінскага. А на манрэальскай алімпіядзе 1976 года разам з украінцам Сяргеем Нагорным беларус выйграў залаты і срэбны медалі ў байдарцы-двойцы. У сярэдзіне дзевяностых Раманоўскі быў дзяржтрэнерам, пазней падаўся ў камерцыю і зрабіў добры бізнес. Цяпер працуе ў Маскве.

У 1980 годзе настаў зорны час Уладзіміра Парфяновіча, які выйграў ажно тры розныя дыстанцыі на байдарцы. Цяпер Парфяновіч вядомы беларускі апазіцыйны палітык, што з былымі спартоўцамі, звычайна аблашчанымі дзяржавай, здараецца даволі рэдка. На маскоўскай алімпіядзе бронзу ў байдарцы-адзіночцы на ды-

станцыі 500 м здабыла Антаніна Мельнікава. А ў 1988 годзе дзве вышэйшыя ўзнагароды на каноэ-двойцы заваяваў Віктар Ранейскі, яго напарнікам быў малдаванін Мікалай Жураўскі. Нараджэнец Бабруйска Ранейскі ёсць хіба самым тытулаваным беларускім весляром. У 1996 годзе ён стаў яшчэ срэбным алімпійскім прызёрам, а таксама 9 разоў быў чэмпіёнам свету. Цікава, што зусім нядаўна 38-гадовы ветэран, які не губляе формы, выступіў за Беларусь у байдарцы-чацвёрцы. Варта згадаць яшчэ дуэт антыподаў Аляксандр Масейкаў — Дзмітры Даўгалёнак. Першы надзвычай тэмпераментны, другі ўраўнаважаны. Такі "сплаў" характараў прывёў іх да золата алімпіяды ў 1992 годзе. Даўгалёнак рана кінуў спорт, цяпер займаецца бізнесам.

Апошнія гады, пасля пэўнага застою, беларускія весляры на байдарках і каноэ сталі зноў дасягаць значных поспехаў. На апошняй афінскай алімпіядзе Вадзім Махнеў і Раман Петрушэнка заваявалі бронзу. На чэмпіянаце Еўропы, які прайшоў у ліпені ў Познані, на рахунку нашай дружыны былі два прызавыя месцы. Канаіст Аляксандр Жураўскі ўзяў бронзу на "тысячы". Байдаркавы квартэт, у складзе якога былі згаданыя Махнеў, Петрушэнка, а таксама Аляксей Абалмасаў і Дзям'ян Турчын стаў мацнейшым на кантыненце. А ў канцы жніўня на чэмпіянаце свету ў Заграбе гэтая чацвёрка зноў здабыла золата на 500 м і ў дадатак бронзу на 200 м. Не адсталі і канаісты. На рахунку беларусаў срэбра на 500 м (выступалі дэбютанты Дзмітры Рабчанка, Дзмітры Вайцішкін, Канстанцін Шчарбак, Аляксандр Ваўчэцкі) і бронза на 200 м (Аляксандр Курляндчык, Аляксандр Жукоўскі, Сямён Сапоненка, Аляксандр Багдановіч).

Уладзімір Хільмановіч

Палітпрытулак

Па сталіцы Каралеўства Бельгія, апусціўшы ад першага ў гэтым годзе снегу галовы, насустрач адзін другому ішлі два беларусы. Яны і не падазравалі, што ідуць па адной вуліцы, і маглі б нават размінуцца, каб не брусельскі вецер. Ён завіраваў акурат у той момант, калі беларусы збіраліся павярнуць кожны на сваю вулачку, сцебануў ім па тварах макрынёй і прымусіў зірнуць, які гэта яшчэ небарака тупаецца ў такое надвор'е.

 Вачам не веру! — здзіўлена крыкнуў адзін з беларусаў. — Алесь! Ты гэта, ці не ты?! Вось дык сустрэча. На радзім цябе ўжо

Вось дык сустрэча. На радзіме цябе ўжо колькі гадоў не бачыў, а тут... Які чорт цябе сюды занёс?

- Прывітанне, Вадзім, ледзьве выблытаўшыся з моцных абдымкаў суайчынніка бадзёра стукнуў таму далонню па плячы Алесь. — Сапраўды, з таго года калі мы апошні раз бачыліся ўсе сабакі падохлі! Ну а тут я хіба з тае самае нагоды што і ты. Няйнакш палітычнага прытулку прыехаў прасіць?
- Ага! Толькі мне не далі, уздыхнуў Вадзім. Ды і халера з ёй, той Еўропай. Мы там, у Беларусі, самі сабе Еўропа, ды самі сабе шляхта. Калі папраўдзе, то яна мне за гэты час ужо папярок горла стала, як каса авечцы. Мала не здох ад суму па

сваіх. Каб не змусіў лёс, ніколі сюды носа не паказаў бы. А прыйшлося. І ведаеш, тое што мяне лупілі, як сідараву казу на кожным мітынгу, саджалі на суткі, запалохвалі — мне не страшна было. А вось калі пазбавілі працы і сродкаў, каб пракарміць сям'ю вымушаны быў нешта думаць. Апошнюю працу на Радзіме, якую я, чалавек з вышэйшай адукацыяй хацеў здабыць, была праца грузчыка. І тут ідэалагічны аддзел умяшаўся. Не далі. Сам ведаеш, у нас хто ў палітыцы, той без працы. З тае бяды надумаў ся я крыху падзарабіць у Еўропе. Папрацаваць нейкі час, а пасля вярнуцца. Каб з пазыкаў вылезці, для сям'і на які час каб хапіла, пакуль не зменім сітуацыю ў Беларусі. Яны на Захадзе, думаю я сам сабе, дэмакратаў любяць. Ну а я хто? Дэмакрат. Ды колькі меў арыштаў ды пераследу за свае погляды! Нехта падказаў, што да нас бельгійцы нармальна ставяцца. Але не туды тое! Не для пана жупан. То такой паперкі ім не хапае, то іншую прынясі. Я гляджу на аднаго інспектара іхнай міграцыйнай службы і мяркую сабе, што каб ён стаў хоць трохі думаць лагічна, яму трэба адсеч галаву. Бо тым, што ў яго галаве, нарамальна думаць не навучышся. Ведаеш якія паперы ён у мяне патрабаваў? Каб тыя, што мяне білі ў міліцыі, далі паперу, што яны мяне сапраўды незаконна білі за мае погляды, а тыя, хто саджаў, далі паперу што несправядліва

пасадзілі, тыя, хто сведчылі фальшыва, каб далі паперу, што лгалі на судах. Хто ж табе такую паперу дасць?! Я кажу ім, што калі не хочуць палітычнага прытулку даваць, то халера з ім. Хай яго зямля заверне, разам з тымі паперкамі, якія для яго неабходныя. Кажу, дазвольце толькі мне працу пашукаць. Падзараблю — сам ад вас з'еду. Тут яны яшчэ больш напалохаліся і вырашылі выгнаць мяне назад. А што ў цябе?

- A ў мяне ўсё добра. Я да вас у БН Φ прыйшой як вы былі моинымі. Димай хутка ўладу возьмеце. Можа і на маю долю хапіла б тае ўлады. А як вас прыціснулі, што трактар чарвяка, то на халеру мне рызыкаваць сваім здароўем. І дзеля чаго? Мне ўсё адно, дэмакратыя ці халеракратыя. Абы зарабіць можна было. Таму я вас і кінуў. Хацеў ва ўладныя структуры ўлезці— не атрымалася. А час ішоў і ўсё даражэла. Тады вырашыў я сігануць на Захад. Купіў неабходныя падробленыя паперы, а там усё засведчана, у тых паперах. І што я сябра ўсіх вашых апазіцыйных партый, і нейкіх там грамадскіх арганізацый, і актывіст, і змагар за праўду.... І ад таго, хто мяне біў, паперка ёсць, і ад таго хто памагаў біць. І нават ад сведкаў. І ўсе завераныя, з пячаткамі. І з суда, і з міліцыі, і нават з КДБ. Так што мне прытулак далі адразу. Чытаюць паперкі, ды я ім яшчэ лгу як наняты. І ніякіх праблемаў. А твае праўдзівыя гісторыі з апазіцыйнага жыцця на чыноўнікаў дзейнічаюць як на нябожчыка казыталка. Будзеш сланяцца па кабінетах, як цень бацькі Гамлета, аж пакуль цябе не вытураць. А цябе, праўда, ужо вытурылі. Так і мусіла стацца. Дзе ты бачыў, каб нешта некаму даставалася дарма, калі ў яго на гэта няма грошай.

— Як жа так!? — разгубіўся Вадзім. — Яны ж па эмігрантах пра нас усіх мяркуюць. А ты паперкі нейкія ліпавыя...

— Ты сапраўды не дарос да еўрапейскага мышлення, — зарагатаў Алесь. — І не бачыш розніцы паміж справядлівасцю, і тым што справядліва. Вяртайся назад, змагайся. А як пераможаце — я пад'еду. І перакананы, што лепш ад цябе ўладкуюся. Ну, да пабачэння. Мне пара.

І ён хуткім крокам рушыў у надышоўшы вечар. Вадзім яшчэ пастаяў хвілінку, і няспешна пасунуўся ў процілеглы бок. "Як гэта такім людзям усюды ўдаецца ўладкавацца, — разважаў ён. — Вось бы яны ўсе паз'язджалі ў Еўропу. Тады можа на Беларусі, з-за недахопу працоўнай сілы, і я працу знайшоў бы. А будзе праца — будуць сродкі на сям'ю, на жыццё і на змаганне. Хутчэй бы мы перамаглі, каб усе гэтыя прагматыкі павыязджалі. Ну, а пасля хай сабе вяртаюцца. Некаму ж трэба будзе кіраваць краінай, ды ўсталёўваць дэмакратыю і справядлівасць…"

Генрых Зпадашмянскі

Воўк авеяны легендай, ён узбуджае моцныя хваляванні ад крайняй нянавісці па захапленне. Паляўнікі лічылі яго ўзорам непераўзыдзенага звералова. У сённяшняй культуры гэты надзвычайны і шанаваны калісь звер лічыцца шкоднікам і сімвалам зла.

Воўк з 16 кастрычніка 1991 года ў некаторых ваяводствах — у тым ліку і Падляшскім — падлягае поўнай ахове. Ён водзіцца ў вялікіх лясных комплексах усходняй Польшчы і на тэрыторыі польскіх Карпат. Паводле ацэнак спецыялістаў у цэлай краіне жыве іх 500-600 штук, з чаго на паўночным усходзе каля 50 воўчых сем'яў (каля двухсот штук). Большасць з іх ловіць выключна ў вялікіх лясных комплексах дзікую звярыну. Значныя шкоды хатняй жывёле ўчыняюць толькі тыя гайні, якія пасяляюцца па-за абшарам вялікіх суцэльных лясоў. За суткі воўк з'ядае пяць, а нават і дзесяць кілаграмаў мяса.

Атакі на дамашнюю жывёлу

На працягу толькі некалькіх тыдняў чэрвеня ваўкі пяць разоў смяротна напалі на быдла ў полі ў наваколлі Гайнаўкі. Ваяводскі рэстаўратар прыроды на просьбы сялян запатрабаваў ад міністра аховы асяроддзя згоды на адстрэл прынамсі двух ваўкоў на тэрыторыі Гайнаўскай і Дубіцкай гмін.

Асноўным кормам ваўкоў з'яўляюцца алені, казулі і дзікі. Здараецца аднак, што забіваюць яны і дамашнюю жывёлу — авечак, кароў, коз, сабак, рэдка коней. Шкоды паўстаюць найчасцей тады, калі паша недалёка лесу, а жывёла пазбаўлена нагляду. Здараецца, што драпежнікі забіваюць больш жывёл, чым могуць з'есці.

У Польшчы за год ваўкі забіваюць у сярэднім каля пяцісот дамашніх жывёл, найчасцей авечак (каля трохсот штук у год) і кароў (каля 150) і значна менш іншых — коз, коней і сабак.

Дакучлівыя ваўкі

Ваўкі ў Белавежскай пушчы

Калі ваўкі атакуюць жывёлу?

За суткі воўк праходзіць каля дваццаці кіламетраў. Не ўсе ваўкі прычыняюць шкоды, бо аж 70% зграяў не ўчыняе ніякіх шкод, а толькі 7% ад іх ліку — значныя. Ваўкі, якія жывуць у вялікіх лясных комплексах у нізіннай частцы краіны, палююць амаль выключна на дзікую звярыну. Адзінкавыя зграі выходзяць, аднак, за межы вялікіх лясоў, у лугова-лясныя абшары. Не знаходзячы там дастатковага ліку дзікіх ахвяр, забіваюць дамашнюю жывёлу.

Ваўкі, якія жывуць у сем'ях ад двух да дваццаці штук, найбольшую актыўнасць праяўляюць пасля змяркання і на досвітку, калі актыўнасць людзей найменшая. Іх атакам спрыяе дрэннае надвор'е — дождж, імжа, імгла. Ваўкі чуюцца тады бяспечна, нават у непасрэдным суседстве збудаванняў, таму што ў той час людзі найчасцей прабываюць у хатах.

Шкоды могуць паўставаць на працягу цэлага перыяду пасьбы, аднак найбольшая актыўнасць заўважаецца ад жніўня да кастрычніка (каля Гайнаўкі атакі ваўкоў абрушыліся ўжо вясною). Найчасцейшай прычынай такіх шкод бывае недастатковае забеспячэнне статкаў жывёлы.

Як сцерагчыся ад ваўкоў?

Паменшыць, а нават цалкам выключыць рызыку шкод ад ваўкоў можна шляхам адпаведнай аховы статкаў ды прымянення ўласцівых засцярог ад іх, а галоўным чынам забірання іх нанач у будынкі. Памагаюць таксама розныя агароджы, напр. сетка вышынёй у 2,5 метраў, прымяненне канатаў з каляровымі сцяжкамі і дадаткова з электрапастухом. Знеахвочваюць ваўкоў незнаёмыя пахі (напр. нафталін, крэм для абутку, дэзадаранты), гукі (галосныя радыёпрыёмнікі), распаленае вогнішча, моцныя лямпы. Некаль-

кі сабак аўчаркавых парод могуць паспяхова абараніць статак у 200-300 штук дабытку.

Кампенсацыя

Згодна закону аб ахове прыроды, шкоды ў дамашнім дабытку прычыненыя ваўкамі кампенсуе дзяржаўная казна. Кампенсацыя не ахоплівае патэнцыяльнай карысці ад, напр., котнай авечкі ці цельнай каровы. Кампенсацыя не належыцца, калі селянін пакінуў дабытак ад захаду да ўсходу сонца без належнай апекі або адмовіўся ад удзелу ў ладжаных ветэрынарнымі службамі праграмах супрацьдзеяння шкодам.

Яшчэ нядаўна пацярпелыя сяляне не маглі атрымаць ва ўправах гмін дастатковай інфармацыі наконт кампенсацыі; цяпер ужо можна даведацца, як аформіць справу.

Штогод рэстаўратар выплачвае сялянам звыш 80 тысяч злотаў кампенсацый: 500 - 1500 на адну кампенсацыю.

Воўчая хітрасць

Здараецца, што ваўкі загрызаюць амаль штогод быдла і ў Арлянскай гміне (у наваколлі Рыгораўцаў і Вулькі-Выганоўскай); яны прыходзяць туды з тэрыторыі кляшчэлеўскага паляўнічага гуртка "Цецярук".

Праблему воўчых шкод у наваколлі Гайнаўкі — калі міністэрства дасць згоду на адстрэл — маюць рашыць паляўнічыя з гурткоў у Кляшчэлях і Белавежы. Яны змогуць праследаваць ваўкоў у адлегласці пяці кіламетраў ад Белавежскай пушчы. Калі ўдасца ўпаляваць хаця аднаго ваўка, дык з'явіцца шанс, што рэшта гайні адыдзе ў глыб Белавежскай пушчы. Аднак надзея на такі вынік невялікая. У мінулых гадах Міністэрства аховы асяроддзя дазваляла адстрэліць нават па восем ваўкоў, але паляўнічым не ўдалося ўпаляваць ніводнага. Чаму? Бо воўк з'яўляецца вельмі асцярожным звяром, чуе чалавека з адлегласці 2,5 км.

Міхал Мінцэвіч

Цёплы ўспамін

На працягу сваёй 37-гадовай паштовай службы я добра пазнаёміўся з дзядзькам Мікалаем Бахматам з вёскі Рутка. Жыў ён у маленькай хаціне на водшыбе-калёніі, у прыгожым месцы за вёскай па дарозе ў Тапаркі; у яго я заўсёды мог разлічваць на сардэчны прыём цёплым родным словам. Ужо дзядзька Мікалай быў удаўцом, бо ягоная маладая яшчэ жонка раптоўна памерла пасля вяселля любімай дачкі Жэні, якая выйшла замуж у Грабавец за Івана Леанюка. Іншыя іх дочкі павыходзілі замуж раней, астаўся толькі малады сын Іван, якога бацька выхаваў на сумленнага чалавека.

Мікалай быў пастаянным чытачом "Нівы". У яго былі залатыя рукі і ён мог усё і то дакладна зрабіць: хамуты, дугі і кожную неабходную селяніну рэч. Дзядзька мог расказваць цікавыя гісто-

рыі з мінулага і ён амаль усе вёскі, што пасля вайны апынуліся за ўсходняй мяжой, наведаў у міжваенны час і меў там многа сяброў. Калі я яму аднойчы прыпомніў, што мой дзядзька Мішка жыве ў вёсцы Кашылава, дык Мікалай дакончыў:

— Гэта нейкіх дваццаць кіламетраў на поўнач ад Брэста. Гэтая вёска распаложана так, як Грабавец, толькі крыху меншая, блізка ад яе лугі, добрае поле і працякае рэчка Лясная, што мае свае крыніцы каля Гайнаўкі.

Аднойчы дзядзька расказаў мне гісторыю пра нашага слаўнага Тараса. А было гэта так. Яшчэ ў міжваенны час, у адну сераду, а гэта ў Гайнаўцы тарговы дзень, Мікалай на фурманцы паехаў са сваім збожжам, каб яго на рынку прадаць. Убачыў там вялікі натоўп людзей і пачуў на рынку спеў. А гэта спяваў Тарас, які ведаў усе нашы беларускія народныя песні, ведаў ён таксама ўсе царкоўныя і баптысцкія гімны. Ягоныя сын Агафон і дачка Олечка на-

лежалі да гэтай абшчыны ў Дубічах-Царкоўных; Тарас любіў і іншых членаў гэтай царквы і нават сам хацеў уступіць у іх рады, толькі яго не маглі туды прыняць па прычыне ягоных бесцырымонных жартаў.

І вось Тарас спявае на рынку ў Гайнаўцы, голас яго быў цудоўны і толькі навокал было чуваць: "Ale pięknie spiewa". Ягоны тавар скора раскупілі і ён змоўк. А тут гайнавяне дамагаюцца, каб ён яшчэ спяваў. Ён кажа ім:

— Калі адкупіце тавар ад іншых, што са сваімі фурманкамі стаяць блізка мяне, тады буду спяваць.

Такім чынам ён выручыў іншых нашых мужыкоў, бо і іхняе збожжа было маланкава раскуплена. Тарас спяваў і спяваў датуль, пакуль усе фурманкі не апаражніліся. Такой гісторыі хіба не было ва ўсёй Беласточчыне.

Мікалай пад старасць аслаб, здаўна жыў ён ужо адзінока, бо сын Іван пасля вяселля неадкладна выбраўся з жонкай жыць у Гайнаўку, бо маладыя людзі хо-

чуць жыць у горадзе, а вёска са сваёй прыродай іх не прыцягвае.

Помню яшчэ, як дзядзька Мікалай успамінаў свайго цесця Леўка, якому час ад часу даваў прыкурыць, бо той быў жулікам і патрапіў кожнага абдурыць, у тым ліку і зяця. Пасля такой "апрацоўкі" цесць на нейкі час супакойваўся і вёў сябе прыстойна, але пасля зноў "выходзіў на шырокія воды" і зноў патрабавалася зяцева рэгуліроўка.

У час нямецкай акупацыі адну дачку Леўка мелі забраць на прымусовыя работы ў Германію. Бацька апрануўся належна, адзеў капялюш і адправіўся ў бельскі арбайтсамт выручаць сваё дзіця. А там яго камісар так адбубніў па спіне гумай, што аж госць той капялюш пакінуў.

Апошнія свае гады Мікалай пражыў у дачкі Жэні і зяця Івана Леанюка ў Грабаўцы; я іх там часта наведваў. Дзядзька памёр ва ўзросце 97 гадоў, а два гады пазней памёр ягоны любімы зяць Іван, пражыўшы 67 гадоў.

Мікалай Панфілюк

Hiba

PL ISSN 0546-1960

Nakład: 1 598 egz.

Выдавец: Праграмная рада тыднёвіка

Ніва"

Старшыня: Яўген Вапа. Адрас рэдакцыі: 15-959 Bialystok 2, ul. Zamenhofa 27, skr. poczt. 149. Тэл./факс: (+48 85) 743 50 22. Internet: http://niva.iig.pl/

E-mail: redakcja@niva.iig.pl

Zrealizowano przy udziałe wsparcia finansowego Ministracji.

Галоўны рэдактар: Яўген Вапа. Намеснік гал. рэдактара: Віталь Луба. Сакратар рэд.: Аляксандр Максімюк. Рэдактар "Зоркі": Ганна Кандрацюк-

Публіцысты: Міхась Андрасюк, Мікола Ваўранюк, Аляксандр Вярбіцкі, Ганна Кандрацюк-Свярубская, Міраслава Лукша, Аляксей Мароз, Ада Чачуга, Паўліна Шафран-Асташэвіч.

Канцылярыя: Галіна Рамашка. **Камп'ютэрны набор:** Яўгенія Палоцкая, Марыя Федарук.

Друкарня: "Orthdruk", Białystok.

Tekstów nie zamówionych redakcja nie zwraca. Zastrzega sobie również prawo skracania i opracowania redakcyjnego tekstów nie zamówionych. Za treść ogłoszeń redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

Prenumerata: 1. Termin wplat na prenumeratę na I kwartał 2006 r. upływa 5 grudnia 2005 r. Wplaty przyjmują urzędy pocztowe

na terenie woj. podlaskiego i oddziały "Ruch' na terenie całego kraju.

2. Cena prenumeraty na IV kwartał 2005 r. wynosi 26,00 zł.

3. Cena kwartalnej prenumeraty z wysylką za granicę pocztą zwyklą — 120,00; pocztą lotniczą Europa — 133,00; Ameryka Pin., Pld., Środk., Afryka, Azja, Australia — 147,00. Wplaty przyjmuje "RUCH" S.A., Oddział Krajowej Dystrybucji Prasy, ul. Jana Kazimierza 31/33, 01-248 Warszawa, Pekao S.A., IV O/Warszawa, Nr 68124010531111000004430494.

4. Prenumeratę można zamówić w redakcji. Cena 1 egz. wraz z wysyłką w kraju wynosi 3,50 zł, a kwartalnie — 45,50 zł; z wysyłką za granicę pocztą zwyklą — 4,70 (kwartalnie — 61,10), pocztą priorytetową: Europa — 5,90 (76,70), Ameryka Płn., Afryka — 6,60 (85,80), Ameryka Płd., Środk., Azja — 7,40 (96,20), Australia — 9,60 (124,80). Wplaty przyjmuje Rada Programowa Tygodnika "Niwa", Białystok, ul. Zamenhofa 27, nr konta BPH PBK SA Oddział w Białymstoku 77 1060 0076 0000 4011 5001 5504.

Навіны

— Ой, пані Віця, усё ж, мужчына гэта стварэнне божае! — стаў я адбівацца ад мае суседкі, якая стаяла пасярод майго салона задам да тэлевізара, на экране якога развіваўся мексіканскі раман. Тамака Хуан прызнаваўся горача ды каварна ў любові нейкай Ізаўры, ды пані Віця не магла дараваць нашай суседцы Нінцы, маладзейшай за яе на два дзесяткі, што тая адурэла на старасць ды знайшла сабе пару. І вазьмі глядзі ты тэлесерыял, калі бабця Віця хоча, каб ты паслухаў свежых раманаў з пасёлка пасярод ваяводскага горада. А як тут яшчэ і слухаць, як аплёўваюць увесь мужчынскі род! Праўда, мая суседка пані Віця заўжды агаворваецца, што я зусім іншы ад звычайных мужыкоў, больш талковы і проста людскі.

— Якое ён божае стварэнне! Цьфу! Кальсоны адно мый, шкарпэткі!.. Ну, можа над вамі, Лукаш, так скакаць не трэба, бо вас сёстры выхоўвалі старэйшыя, то больш клёку маеце, і падыход іншы да кабет. А ўсе яны, мужыкі, аднаго хочуць: наесціся, напіціся і спаці палажыціся!..

Віця, амаль дзевяностагадовая, хоць усё цёмнавалосая ды гладкая на твары, усё стаяла, узяўшыся пад бокі, засланяючы мне любошчы мексіканскай пары ў найбольш "аглядальным" часе, а я глядзець таго не мог, хоць мо і хацеў бы.

- Дык хоць сядзьце, пані Віця, ногі вам забаляць.
- А я зараз і пайду, я кватэры не зачыніла...
- Зараз вернецца з працы мая Маня, яшчэ што падумае!.. — ухітрыўся я намёкам прысараміць бабульку, якая ўжо стала ў мяне пасярод салона хвілін сорак.
- Што падумае?.. Нічога не падумае. Я на нікога благога слова ніколі не сказала, а тым больш хтосьці на мяне. Усё жыццё беззаганна жыла. З адным, адцярпела, пахавала. Прапанаваў мне той Г., што з рагу блёка жыў, каб я да яго пайшла, хацеў кватэру на мяне апісаць, ды нашто мне дзве? А Н. з Антанюка дык дом меў, каб я толькі за яго пайшла, адразу на мяне дом апісаў бы. Пажыў, чуеш, толькі тры гады. Тая яго віла пустая стаіць. Што я адна ў ёй рабіла б! Фуй, паганыя мужыкі! А да старога дык дакрануцца гідка, а лез бы ж усё ж, такая натура! Паскудныя стварэнні!
- Што вы, усё ж, мужык стварэнне божае, зляпіў Айцец Адама, праўда, з глебы, але душу яму даў... — я ўжо страціў бадзёрасць, змагаючыся за славу ўсяго майго роду.
- А вось тая Нінка магла б лепшага ўзяць, а то гарбацік такі, ледзь дыхі цягне. Я сама яго не ўзяла б, такі нейкі неданосак.
- Ды машыну ён мае, а ездзіць на ёй як шалёны.
- Што?!! Што?!! У цябе, Лукаш, стары дурню, адно ў галаве!
- Ну, я ж пра ягонага "форда-серу" гавару?..
 - "Серу", не "серу"!..

Тут раптам у маіх вушах штосьці запішчэла. Не, не толькі ў маіх. Баба Віця раптам аглухла — ейны апарацік у вушах, калі "сядае" батарэйка, адразу пачынае пранізліва пішчаць. Глухая Віця спачатку не чуе таго віску, гаворыць сваё...

— Ой, мой слыхавы апарацік папсаваўся! — выкалупнула яго з вуха бабуля. Далі былі ёй яго пасля таго, як аглухла "Вольная Еўропа" (такую мянушку мае баба Віця), бо ўсё чула, і тое, што было, і тое, што ёй здавалася. А вочы ёй аперыравалі пасля, перасаджвалі нейкія плеўкі, бо іначай была б сляпая як крот. А тады хто ў нашым блёку ведаў бы ўсё аб усіх?

Лукаш ПРАВАСУД

Яўген Савіцкі і Анна Грыцук

Найлепшыя ў Польшчы

Кабінет Анны Грыцук аздабляюць дзесяткі залатых кубкаў.

 Гэта за поспех у фларболе (гэты від спорту вядомы ў нас як уніхакей), — ганарыцца дырэктар Гарадоцкай гімназіі.

У 2004 годзе Гарадок заваяваў званне чэмпіёна Польшчы. Гэта найбольшае дасягненне, хаця на іх рахунку шмат міжнародных прызоў. Сем дзяўчат з Гарадка выступае ўжо ў агульнапольскай фларбольнай камандзе.

– Гэтую галіну спорту развінуў настаўнік фізкультуры Яўген Савіцкі і ўсе поспехі гэта яго заслуга, адзначае дырэктар. Фларбол — від хакея ў мяч у закрытых памяшканнях, найбольш папулярны ў Скандынавіі, ЗША, Канадзе. У Гарадку дзейнічаюць мужчынская і жаночая каманды.

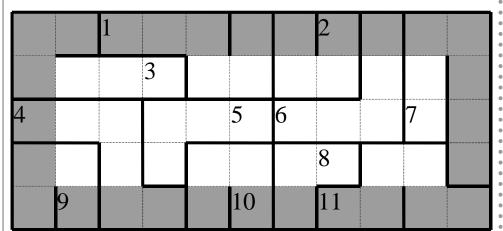
рыхтуецца да адкрыцця міжшколь. 19.10. можаш быць вельмі знерванай святліцы. Святліца будзе пра- ваны, будуць цябе раздражняць цаваць да сёмай вечара. Апрача пад- глупствы, будзеш чапляцца да ўсярыхтоўкі ўрокаў школьнікі будуць • го. Гонар не дазволіць табе быць займацца мануальнымі працамі, іг- 🛭 з кімсьці, да каго ты страціў давер. раць на флейце, праводзіць хімічныя і фізічныя практыкаванні.

ніца беларускай мовы. Альжбета в Нептунам (16-20.10.) асоба на пра-Колтак вядзе таксама ўрокі роднай • цы, якая не вельмі прыхільная тамовы ў Залуках. Навучанне адрадзі- • бе, спрабуе табою маніпуляваць. Гролася тут пасля гадавога перапынку. • шай прыбывае.

— Ёсць такая залежнасць, — ка- 🔹 яе ў гімназіі.

радоцкім доме культуры. Будуць дып. 19-23.10. — будзе рамантычна ломы, кветкі, урачыстая акадэмія.

(гак) 🖁

(ш)

Адгаданка

1. населены пункт у сельскай мясцовасці, 2. бацька бацькі, 3. грашовае забеспячэнне за выслугу гадоў, 4. несправядлівы папрок, дапушчаная абраза, 5. сталіца Азербайджана, 6. апорная бэлька, якая падтрымлівае столь, 7. вялікая вадаплаўная птушка з доўгай дзюбай і вялікім мяшком пад ёй, 8. маці Авеля, 9. сталіца Украіны, 10. не хада, 11 пасцельны мяшок, напоўнены пухам.

Адгаданыя словы запісаць у вызначаныя дарожкі, пачынаючы ад поля з лічбай. У светлых палях атры- • сама спадабаецца. 17.10. будзе табе маецца рашэнне — застольная па- здавацца, што ўсе моцы свету сурада. Сярод чытачоў, якія на пра- • праць цябе, ды гэта часовае. Пазней цягу месяца дашлюць у рэдакцыю будзе палёгка. правільныя рашэнні, будуць разыг- • раны кніжныя ўзнагароды.

Адказ на адгаданку з 36 нумара

Гродна, пеня, Крычаў, ягада, воўк, • з іншымі. цар, Грац.

стока і Казіміру Радошку са Свеба- • кі. 22.10. не ўпірайся на сваім. дзіцаў.

16.10 - 22.10

Баран (20.03. — **19.04.)** 20.10. мабілізуй сілы, каб сканцэнтравацца на адной мэце. Але і з таго часу будзеш вельмі напружаны і сварлівы. Будзь цярплівы і кіруйся розумам. Неўзабаве будзеш выбранцам лёсу, можаш шмат выйграць ці атрымаць падарунак, спадчыну.

Бык (20.04. — 20.05.) Стабілізацыя ў пары, знакаміты час на бяспечныя інтарэсы. З 19.10. фантастычнае натхненне ў мастакоў.

Блізняты (21.05. — 21.06.) Кепскаваты настрой. 16-20.10. у чарговы раз пераканаешся, што мана не ідзе ў карысць. Могуць выйсці наверх справы, якімі ты не будзеш ганарыцца. У пары ажыўленне пачуццяў і зайздрасць.

Рак (22.06. — 22.07.) Калі вабіць цябе прыгода і хочаш радыкальна адмяніць сваё жыццё ды ўсё паставіць на адну карту — бярыся за гэта цяпер. Адкладзі набок свае прафесійныя амбіцыі і апетыт на павышэнне ў час поўні Месяца і яго зацьмення (17.10).

Леў (23.07. — 22.08.) З 20.10. поў-Цягам апошняга месяца гімназія в ня шчасця. Знакаміты настрой. Але

Дзева (23.08. — 22.09.) Да 17.10. ты ўсё надта крытыканцкая, учэп-Ад верасня працуе новая настаў- * лівая. У час квадратуры Меркурыя

Шалі (23.09. — 22.10.) Да 19.10. жа Анна Грыцук, — усе тыя што ву- в можа ўдацца табе шмат зарабіць. чыліся беларускай мове ў пачатко- 🖟 Хтось з сяброў падкіне знакамітую вай школе, прадаўжаюць вывучаць ідэю альбо пазнаёміць з асобай, якая дасць табе вельмі карысную Дзень настаўніка адзначаць у Га- прапанову. На рандэву дамаўляйся • і жарсна.

> Скарпіён (23.10. — 21.11.) Будзь • вельмі асцярожны 17.10. Не абмяжоўвайся, але і не стартуй з новай ідэяй, пакуль добра не разгледзішся. З навінкамі пачакай да 26.10. Не цікуй за партнёрам з падазронасцю. Ажыўленне ў кампаніі.

Стралец (22.11. — **21.12.)** Да 16.10. нейкія неспадзяваныя здарэнні, якія разгайдаюць тваё жыццёвае становішча. Да 18.10. магчымыя сямейныя праблемы. З-за нейкай дробязі пераканаешся, што ты не заўсёды беспамылковы.

Казярог (22.12. — 19.01.) Парады старэйшых асоб будуць падтрымкай і выйсцем. Твая разважлівасць так-

Вадалей (20.01. — 18.02.) Хоць наўкола цябе будзе ўсё валіцца ды • паліцца, табе волас з галавы не ўпадзе. Іншым таксама паможаш Май, мастак, Чашнікі, клей, Ной, у клопатах. Адважна ідзеш уперад. Шыра, вір, псік, цаля, ода, хлеб, Затое не вельмі ўмееш дагаварыцца

Рыбы (19.02. — 19.03.) Ад 19.10. Рашэнне: Найстрашнейшы від • да 23.10. ты вельмі падабаешся. 16беспрацоўя — непрацоўная галава. 20.10. зважай на тое што гаворыш Кніжныя ўзнагароды высылаем • у злосці, бо можаш пасварыцца Аляксандру Дабчынскаму з Бела- з сябрам. Мана, нетактоўнасці, плёт-

Агата Арлянская

